

INFORMATĪVAIS ZIŅOJUMS

**par Ministru kabineta izveidotās Komisijas
PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas režīma
upuru skaita un masu kapu vietu noteikšanai,
informācijas par represijām un masveida deportācijām apkopošanai
un Latvijas valstij un tās iedzīvotājiem nodarīto zaudējumu
aprēķināšanai darbību laikā
no 2005.gada 5.augusta līdz 2009.gada 1.augustam**

S A T U R S

	Lpp.
1 Pārskats par pētījumiem zaudējumu aprēķināšanā ekonomikas, demogrāfijas un vides jomā, kā arī pētījumi un pasākumi, kā arī citas aktivitātes vēstures izpētes jomā	2
2 Pētījumu apraksti	7
2.1. Pētījumi par zaudējumiem ekonomikas jomā	8
2.2. Pētījumi par zaudējumiem demogrāfijas jomā	22
2.3. Pētījumi par zaudējumiem vides jomā	40
	55

Rīgā – 2009.gada 30.jūlijā

1. P ā r s k a t s

par pētījumiem zaudējumu aprēķināšanā ekonomikas, demogrāfijas un vides jomā

PĒTĪJUMI		EKSPERTĪZES
1. Ekonomiskie zaudējumi		
1	„Vienotā metodoloģija PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas režīma Latvijas valstij un tās iedzīvotājiem nodarīto zaudējumu aprēķināšanai naudas izteiksmē”, G.Piņķe, 2006.	J.Počs, 2006. A.Sproģis, 2006. J.Vitkovskis, 2006. J.Riekstiņš, 2008.
2	„Latvijas okupācijas radīto zaudējumu aprēķinu metodikā izmantojamās valūtas noteikšana un aprēķini vērtību salīdzināšanai dažādos laika periodos”, E.Dzanuškāne, 2006.	R.Soms, 2007.
3	„Latvijas pagātnes iespējamie attīstības scenāriji, kuri pamatoti ar tādu attīstīto kaimiņvalstu, kuras bija Latvijai līdzīgā situācijā pirms Latvijas okupācijas, bet nebija pakļautas totalitāram komunistiskam režīmam, izaugsmes raksturojumu piemēram, Somija un/vai Dānija (Austrija)”, J.Kalniņš, 2006.	J.Počs, 2006. A.Sproģis, 2006. J.Vitkovskis, 2006. J.Riekstiņš, 2008.
4	„PSRS okupācijas režīma radītie zaudējumi Latvijas lauksaimniecības nozarei”, A.Sproģis, 2006.	A.Boruks, 2007. J.Riekstiņš, 2008. 2007.g. noorganizēta 12 ekspertu sanāksme
5	„Latvijas attīstība makroekonomiskā līmenī 1935.-1940. gadam un lata devalvācijas ietekme uz to”, J.Kalniņš, 2007.	Z.Razmusa, 2008. I.Čurkina 2007.
6	„PSRS okupācijas laikā izveidotās Latvijas tautsaimniecības struktūras ietekme uz ražošanas attīstības dinamiku pārejas periodā no komandekonomikas uz tirgus ekonomiku 1991.-1995.gadam un turpmākās izaugsmes potenciālu 1996.-2005.g.”, G.Piņķe, 2007.	R.Počs, 2007. Dr.Ābele, 2007. Z.Razmusa, 2008.
7	„Pētījums par cilvēka vērtības noteikšanas (aprēķināšanas) metodikām”, LZA Ekonomikas institūts, 2007.	2007.g. noorganizēts seminārs
8	„Iekšzemes kopprodukta apjoms, ko Latvija būtu ieguvusi, ja nebūtu bijis PSRS okupācijas”, J.Kalniņš, 2008.	2009.g. noorganizēta 6 ekspertu sanāksme

2. Demogrāfiskie zaudējumi		
1	„Demogrāfijas aprēķinu metodoloģijas”, J.Rudzāts, 2006.	E.Vītoliņš, 2006. J. Riekstiņš, 2008.
2	„Demogrāfisko datu apzināšana”, A.Orlovska, 2006.	J.Riekstiņš, 2008. E.Vītoliņš, 2006.
3	„Latvijā pieejamās informācijas un literatūras avotu par 1941.gadā deportētajiem Latvijas iedzīvotājiem apzināšana un kritiska izvērtēšana”, J.Riekstiņš, 2006.	LVA speciālisti
4	„Pieejamo statistikas datu par iedzīvotāju dabisko un mehānisko kustību laikā no 1945.-1959.gadam iegūšana un izvērtēšana”, J.Rudzāts, 2007.	J.Krūmiņš, 2007. U.Ušackis, 2007. P.Eglīte, 2007. J.Riekstiņš, 2008.
5	„Latvijas iedzīvotāju kopskaita pieejamo datu precizēšana laikposmam no 1940. līdz 1959.gadam, tiešo demogrāfisko zaudējumu aprēķinu veikšana par visu PSRS okupācijas periodu, analītiska ziņojuma sagatavošana par cietušo skaitu, sastāvu un ietekmi uz iedzīvotāju dzimuma un vecuma struktūru”, P.Zvidriņš, 2007.	U.Ušackis, 2007. P.Eglīte, 2007. J.Riekstiņš, 2008.
6	„PSRS okupācijas režīma Latvijai radītie netiešie demogrāfiskie zaudējumi. Černobiļas AES katastrofas seku ierobežošanā iesaistīto Latvijas iedzīvotāju skaits un zaudējumi”, E.Vītoliņš, 2007.	I.Šneidere, 2008. P.Eglīte, 2007. J.Riekstiņš, 2008.
7	„PSRS okupācijas režīma Latvijai nodarītie cilvēkresursu un ekonomikas zaudējumi karadarbības laikā Afganistānā”, I.Straume, 2007.	P.Eglīte, 2007. U.Ušackis, 2007. J.Riekstiņš, 2008.
8	„Latvijas iedzīvotāju skaits 1939.-1941.gadam”, E.Vītoliņš, 2008.	U.Ušackis, 2009.
9	„Informācijas apkopošana par Latvijas valsts zaudējumiem, kas radušies nodrošinot sociālās garantijas tiem Latvijas iedzīvotājiem, kuri cietuši PSRS politisko represiju rezultātā vai veicot Černobiļas atomelektrostacijas avārijas seku likvidācijas darbus”, S.Krastiņa, 2008.	J.Riekstiņš, 2008.
10	„Latvijas iedzīvotājiem radītie zaudējumi, dienējot PSRS okupācijas armijā”, E.Vītoliņš, 2009.	U.Ušackis, 2009.
11	„PSRS okupācijas radītās ilglaika demogrāfiskās un sociālās sekas Latvijā”, P.Eglīte, 2009.	-

3. Vides zaudējumi

1	„PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarītie zaudējumi”, SIA „Vides projekti”, 2006.	R.Bebris, 2007. J.Riekstiņš, 2008.
2	„PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarīto zaudējumu aprēķināšana”, SIA „Vides projekti” 2007.	I.Puriņa, 2007. R.Bebris, 2007. J.Riekstiņš, 2008.
3	„PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarīto zaudējumu novērtēšanas metodikas izstrāde” R.Bebris, 2007.	I.Puriņa, 2007. J.Riekstiņš, 2008.
4	„Priekšlikumu izstrādāšana par turpmāko darbu PSRS nodarīto vides zaudējumu aprēķināšanai” R.Bebris, 2008.	J.Riekstiņš, 2008.
5	„Bijušās PSRS un 90-tos gados Krievijas Bruņoto spēku karaspēka daļu darbības rezultātā Latvijas teritorijā un ekonomiskajā zonā Baltijas jūrā nodarītā kaitējuma noteikšana”, SIA „Vides projekti”, 2008.	I.Puriņa, 2009.
6	„PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarīto zaudējumu apkopojuma datu bāzes izveide” R.Bebris, 2009.	-

Pavisam izstrādāti 25 pētījumi, kuriem veiktas 50 augsta līmeņa ekspertīzes.

Komisijas veiktie pētījumi un pasākumi, kā arī citas aktivitātes vēstures izpētes jomā

Komisija ir veikusi šādus pētījumus, kuri atrodas dažādās izpildes stadijās, pasākumus un citas aktivitātes vēstures jomā par šādiem tematiem:

1. PSRS un Latvijas PSR represīvo iestāžu nodarītie zaudējumi Latvijai un tās iedzīvotājiem.

2. Memoriāla ekspertu darba apspriede „Gulaga nekropole: stāvoklis un attīstība” 2006. gada 19.–20. maijā Sanktpēterburgā.

3. Krievijas Valsts ekonomikā arhīvā (Maskava) esošās informācijas apzināšana 2006. gada maijā. (Pētījuma rezultāti publicēti LU žurnālā „Latvijas Vēsture”, 2006, nr. 3, 75.–83. lpp.)

4. Latvijas bruņoto spēku likvidācijas rezultātā 1940.–1941. gadā nodarītie zaudējumi.

5. Latvijas reliģiskajām konfesijām PSRS totalitārā komunistiskā režīma periodā nodarītie zaudējumi.

6. Latvijas bibliotēku materiālie, morālie zaudējumi padomju okupācijas laikā.

7. Dokumentu krājumu tulkojums par datu uzskaitījumu, kurus bija aizliegts publicēt atklātos iespaidā, radio un TV, sagatavots priekšvārds, komentāri, teksta alfabētiskā rādītāja sastādīšana, tulkošana, pārbaude, pārrakstīšana.

8. Latvijas Republikas zelts Anglijas bankās 1940-1993.g.

9. Dalība Latvijas un Krievijas ekspertu konsultācijās par LR valdības un KF valdības “Vienošanās par Latvijas apbedījumu statusu Krievijas teritorijā un Krievijas apbedījumu statusu Latvijas teritorijā”.

10. Latvijas muzejiem nodarītie zaudējumi.

11. Iepazīti un apzināti materiāli:

1) PSRS Ministru Padome 238025 lietas (1940-1958);

2) PSRS TKP evakuācijas padome (1941-1942) 549 lietas;

3) PSRS TKP Aizsardzības komit. (1939-1941) 9109 lietas;

4) PSRS Glavlits (1940-1991) 7901 lieta;

5) PSRS IeM Galv.pārv.cīņai pret bandītismu (1940-1950) 1316 lietas.

12. PSRS okupācijas režīma radītie zaudējumi Latvijai. Lauksaimniecības produktu ražošana Latvijā un piegādes.

13. PSRS Bruņoto Spēku nodarītie zaudējumi Latvijai, kad tie 1944. līdz 1999.gadam atradās Latvijā.

14. PSRS okupācijas režīma radītie zaudējumi latviešu nacionālo partizānu karā.

15. PSRS okupācijas režīma radītie zaudējumi Latvijas kultūras pieminekļiem (1940.– 1990.gads).

16. Izdota grāmata „PSRS atklātos iespieddarbos, radio un televīzijas raidījumos publicēšanai aizliegto (datu) ziņu saraksts”, proti, publicēts plašākais un bargākais 1970. gadā apstiprinātais un septiņus gadus (līdz 1977. gadam) spēkā esošais PSRS cenzūras likums.

17. Latvijas iedzīvotāju skaita zaudējumi Otrā pasaules karā: Latvieši Vācijā un tās okupētajās teritorijās (1941. – 1945. g.)

18. Izmaiņas Latvijas iedzīvotāju skaita sastāvā Otrā pasaules kara laikā (1939. – 1945.g.): Migrāciju un karadarbības sekas.

2. PĒTĪJUMU APRSKSTI

2.1. Pētījumi par zaudējumiem ekonomikas jomā

2.2. Pētījumi par zaudējumiem demogrāfijas jomā

2.3. Pētījumi par zaudējumiem vides jomā

2.1. PĒTĪJUMI PAR ZAUDĒJUMIEM EKONOMIKAS JOMĀ

2.1.1. „VIENOTĀ METODOLOĢIJA PSRS TOTALITĀRĀ KOMUNISTISKĀ OKUPĀCIJAS REŽĪMA LATVIJAS VALSTIJ UN TĀS IEDZĪVOTĀJIEM NODARĪTO ZAUDĒJUMU APRĒĶINĀŠANAI NAUDAS IZTEIKSMĒ”, G.Pinķe, 2006.

Pētījuma mērķis bija izstrādāt vienotu metodoloģiju PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas režīma nodarīto zaudējumu aprēķināšanai naudas izteiksmē.

Latvijas valstij un tās iedzīvotājiem zaudējums var noteikt kā vispārīgā līmenī, t.i. zaudējumi, kas nodarīti tautsaimniecībai kopumā jeb makrolīmenī, tā arī attiecībā uz konkrētiem materiāliem vai finanšu zaudējumiem mikrolīmenī.

Mikrolīmeņa zaudējumi attiecas uz noteiktu fizisko vai juridisko personu mantiskiem vai finansiāliem zaudējumiem. Kopumā tos var raksturot kā nacionālās bagātības samazināšanos (mantas konfiskācija, izvešana, izputināšana u.tml.). Nacionālā bagātība var tikt raksturota ar nefinanšu un finanšu aktīviem, kuru vērtība ir noteikta vai var tikt novērtēta atbilstošā laika perioda nacionālā valūtā, t.i. tā sauktajās faktiskajās cenās.

Novērtējums faktiskajās cenās parasti tiek izteikts konkrēta laika perioda/punkta cenās un dotai teritorijai atbilstošā valūtā. Tāpēc zaudējumi var būt izteikti 4 dažādās valūtās- Latvijas latos, kuri bija līdz 1940.gadam, padomju rubļos, Latvijas rubļos un pašreizējā Latvijas Republikas nacionālā valūtā Latvijas latos.

Lai zaudējumi būtu salīdzināmi pa gadiem, tie pirmkārt, jāizsaka vienotā valūtā un, otrkārt, jāpārvērtē, ņemot vērā valūtas vērtības maiņu saistībā ar inflācijas procesiem. Pētījuma rezultātā ir sagatavots konkrēts pārrēķinu algoritms un pamatojums tā izvēlei.

Pētījuma gaitā pirmkārt tika apzināta okupācijas režīma nodarīto zaudējumu kopa. Tā raksturota kā nefinanšu un finanšu aktīvu samazinājums. Dots šo aktīvu grupējums atbilstoši nacionālās bagātības jēdzienam.

Pētījuma autors iepazinās arī ar līdz šim Latvijā veikto analogiskiem pētījumiem un aprēķiniem. Te jāmin divi dokumenti:

- 1991.gadā profesora M.Šmuldera vadībā veiktais pētījums „*Latvijas un PSRS ekonomiskās attiecības un to rezultāti līdz 1990.gadam*”;

- 1995.gada 11. jūlija Ministru kabineta *Noteikumi par bijušo īpašnieku mantas kompensācijas vērtības noteikšanu un tās salīdzināšanu ar privatizācijas objektu (mantas) pašreizējo vērtību.*

Lai noteiktu zaudējumu aprēķināšanas naudas izteiksmē iespējamo variantus, autors izvērtēja pieejamo Latvijas statistisko informāciju, kā arī ar pieejamo ārvalstu statistiku (galvenokārt ASV). Autors iepazīnās ar starptautiskā praksē pielietoto metodoloģiju vērtību un aktīvu pārvērtēšanai. Vispilnīgākā informācija, kas atbilda šīm metodoloģijām bija informācija saistībā ar ASV dolāra vērtības maiņu. Tāpēc kā kopīgā valūta zaudējumu novērtēšanai tika noteikts ASV dolārs un tā vērtības pārrēķinam tika izmantoti ASV IKP deflatori (cenu pārmaiņas), jo pēc autora domām tie ciešāk saistīti ar aktīvu vērtību maiņas analīzi.

Pētījuma galarezultāts ir konkrēta aktīvu pārrēķinu formula un tās koeficientiem nepieciešamās datu sērijas, atbilstoši noteiktai aktīvu pārvērtēšanas metodoloģijai.

Izstrādātais pētījums aptver 33 A4 lappuses. Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.1.2. „LATVIJAS OKUPĀCIJAS RADĪTO ZAUDĒJUMU APRĒĶINU METODIKĀ IZMANTOJAMĀS VALŪTAS NOTEIKŠANA UN APRĒĶINI VĒRTĪBU SALĪDZINĀŠANAI DAŽĀDOS LAIKA PERIODOS”, E.Dzanuškāne, 2006.

PSRS okupācijas radīto zaudējumu aprēķināšanā būtiska ir zaudēto summu izteikšana vienotā salīdzināmā valūtā. Pētījuma **mērķis** ir okupācijas radīto zaudējumu aprēķinu metodikā izmantojamās valūtas noteikšana un aprēķini vērtību salīdzināšanai dažādos laika periodos.

Pētījuma sākumā autore izvērtē iespējamās valūtas, kas varētu būt izmantojamas pētījumā un izvēlas optimālo variantu. Valūtas izvēlē būtiska ir gan tās stabilitāte un datu pieejamība, gan tās ērta izmantošana pētījumā un viegla iegūto summu uztvere. Ir iekļauts arī vēsturisks atskats par valūtu izmantošanu Latvijā, kas apskatīts sākot ar neatkarīgas Latvijas proklamēšanu 1918.gadu. Pētījuma turpinājumā ir nozīmīgs posms, kas atspoguļo autores versiju par ASV dolāra un Latvijas lata pētījumā pielietojamo maiņas kursu pirms PSRS okupācijas un ASV dolāra un PSRS rubļa maiņas kursu, kas atspoguļotu aprēķināto vērtību patiesos zaudējumus. Atsevišķā nodaļā autore izvērtē Latvijas iedzīvotājiem nodarītos zaudējumus, kas radušies nomainot Latvijas latu pret PSRS rubli attiecībā 1:1 1940.gada 25.novembrī.

Aprēķinos izmantoti pieejamie makroekonomiskie statistiskie dati no Latvijas statistikas izdevumiem un starptautisko statistikas organizāciju datu bāzēm – Organization for Economic Co-operation and Development (OSCD), Bureau of Economic Analysis, Measuring Worth, United Nations Statistics Division, International Statistical Institute.

Pētījumā tiek pielietota teorija makroekonomiskā līmenī – aprēķinos izmantoti valūtu kursi, pirktspējas paritāte, valūtas kursu izmaiņas salīdzināmās vērtībās, inflācija, patēriņa cenu indeksi.

Izstrādātais pētījums aptver 25 A4 lappuses. Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.1.3. „LATVIJAS PAGĀTNES IESPĒJAMIE ATTĪSTĪBAS SCENĀRIJI, KURI PAMATOTI AR TĀDU ATTĪSTĪTO KAIMIŅVALSTU, KURAS BIJA LATVIJAI LĪDZĪGĀ SITUĀCIJĀ PIRMS LATVIJAS OKUPĀCIJAS, BET NEBIJA PAKĻAUTAS TOTALITĀRAM KOMUNISTISKAM REŽĪMAM, IZAUGSMES RAKSTUROJUMU PIEMĒRAM, SOMIJA UN/VAI DĀNIJA (AUSTRIJA)”, J.Kalniņš, 2006.

Pētījuma mērķis bija izstrādāt divus līdz trīs Latvijas attīstības scenārijus, kādi būtu bijuši iespējami Latvijai, ja tā nebūtu vardarbīgi iekļauta PSRS sastāvā, pamatojot šos scenārijus ar makroekonomisko rādītāju starptautiskajiem salīdzinājumiem. Šī mērķa sasniegšanai salīdzinājumiem tika izvēlētas trīs mazās Eiropas valstis – Somija, Dānija un Austrija. Tā kā ekonomiskie apstākļi, kuros atradās Latvija un šīs Eiropas valstis, bija stipri atšķirīgi – Latvija atradās ekonomiskajā sistēmā, kurā darbojās centralizēti plānotas ekonomikas principi, bet Somija, Dānija un Austrija tirgus ekonomikas zonā – tad arī statistisko rādītāju sistēma bija atšķirīga. Tas izsauca nepieciešamību izmantot arī salīdzinājumus starp PSRS kopumā un Latviju atsevišķi, jo par PSRS ir vairāk salīdzinājumu ar tirgus ekonomikas valstīm. Kā salīdzināmie rādītāji izmantoti iekšzemes kopprodukts un nacionālais ienākums uz 1 iedzīvotāju.

Darbs sakārtots 8 nodaļās.

Pirmajā nodaļā salīdzināti Latvijas tautsaimniecības rādītāji ar Austriju, Dāniju un Somiju pirms otrā pasaules kara, ilustrējot ar tabulām par tautas ienākumu kopā Latvijā un uz 1 iedzīvotāju, kā arī parādot reālo ienākumu starptautiskajās vienībās.

Otrajā nodaļā raksturots Latvijas ekonomiskais līmenis PSRS sastāvā, izmantojot PSRS statistikā lietotos rādītājus un metodoloģiju.

Trešajā nodaļā apkopotas PSRS CSP publikācijas par PSRS un ASV nacionālo ienākumu, parādot to PSRS metodoloģijā uz 1 iedzīvotāju.

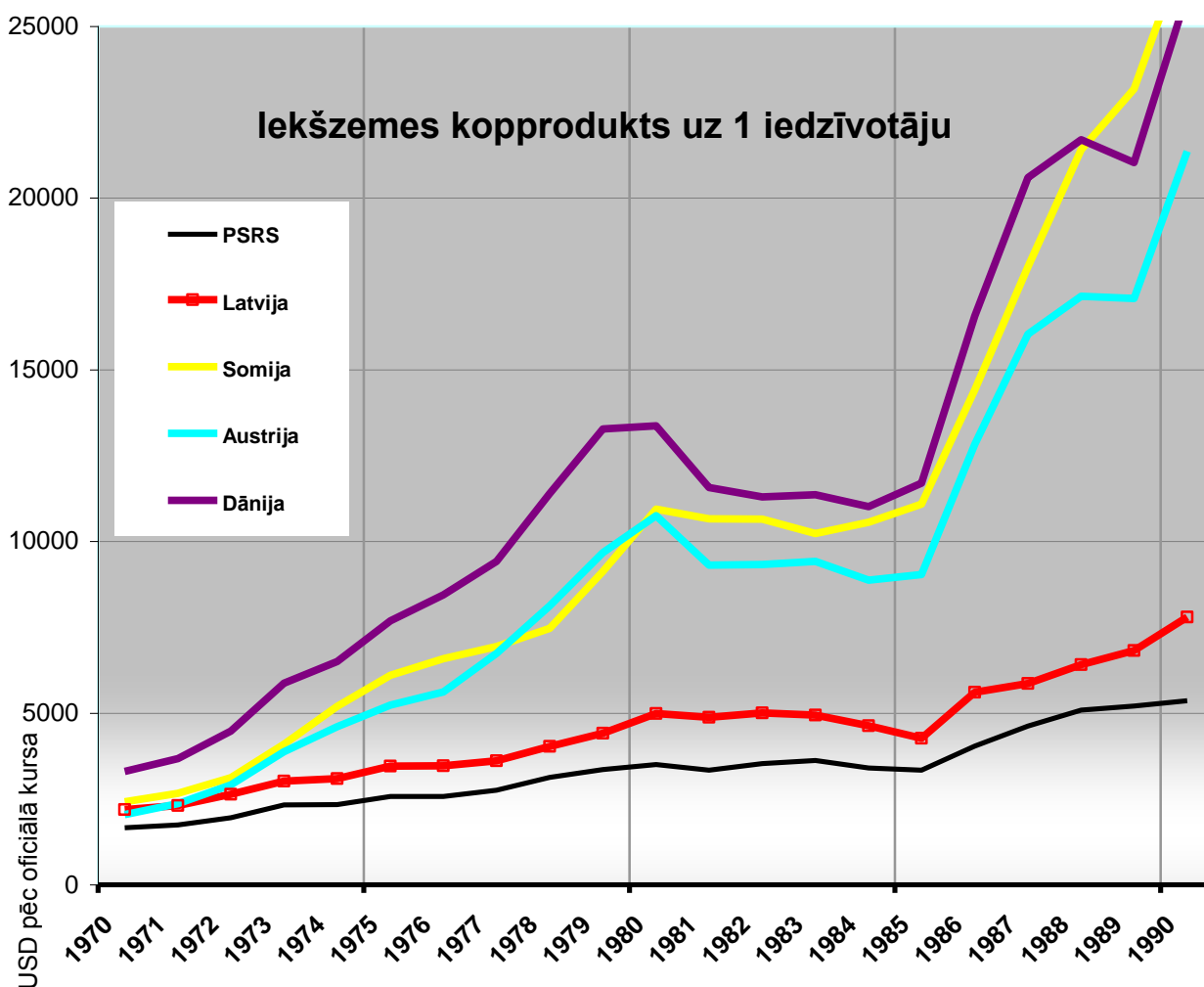
Ceturtajā nodaļā analizēts PSRS un starptautiskajā statistikā pielietoto rādītāju izvērsti saturs, parādīta iekšzemes kopprodukta un nacionālā ienākuma sakarība.

Piektajā nodaļā doti salīdzinājumi, izmantojot valūtu maiņas kursus un pirktspējas paritāti. Tabulas veidā parādīti starptautiskie PSRS un Austrijas salīdzinājumi par 1990.gadu.

Sestajā nodaļā ilustrēti valūtas kursi Rīgas biržā, salīdzinot ASV dolāru, Anglijas mārciņu, Austrijas šiliņu, Dānijas kronu un Somijas marku. Dots arī PSRS rubļa kurss pret ASV dolāru.

Septītajā nodaļā dots raksturojums par iedzīvotājiem. Tabulās parādīti dati par PSRS un Latvijas iedzīvotāju skaitu, kas nepieciešami rādītāju aprēķināšanai uz 1 iedzīvotāju.

Astotajā nodaļā norādīts, kas jāievēro, izmantojot tautsaimniecības bilanču un starpnozaru bilanču datus par nacionālo ienākumu.

Pētījuma rezultātā secināts:

1. Valstu ekonomiskās attīstības salīdzinājumiem makroekonomikas līmenī izmantojami dati par iekšzemes kopproduktu uz 1 iedzīvotāju, kas pārrēķināti pēc pirktspējas paritātes. Apmierinošus rezultātus nedod salīdzinājumi, pamatojoties uz valūtas maiņas kursu. Pašreiz informācija pēc pirktspējas paritātes par PSRS, no kuras var izrēķināt attiecīgos Latvijas datus, ir par 1975. un 1990.gadu. Par pārējiem gadiem datus varētu iegūt, bāzes gada iekšzemes kopproduktu uz 1 iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes reizinot ar iekšzemes kopprodukta fiziskā apjoma indeksu. Šāda metode gan prasa vēl tālākus pētījumus, jo ticami rezultāti iegūti, izmantojot kā bāzes gadu 1990.gada paritāti. Toties 1975.gada bāze deva neapmierinošus rezultātus. Turpinot pētījumus, šajā sistēmā vajadzētu iesaistīt datus par produktivitāti jeb darba ražīgumu.
2. Pētījumi jāturpina arī par valstu salīdzinājumiem periodā pirms otrā pasaules kara. Neatrisinātā pamatproblēma ir lata devalvācijas 1936.gadā ietekme uz Latvijas tautsaimniecību. Rēķinot pēc oficiālā valūtas maiņas kursa, 1935.gadā Somijas tautas ienākums uz 1 iedzīvotāju bija par 4% zemāks nekā Latvijā, bet 1937.gadā par 64% pārsniedza Latvijas līmeni. Tāpēc nepieciešams iegūt iekšzemes kopprodukta dinamiku Latvijā par periodu pirms otrā pasaules kara, it sevišķi par pagājušā gadsimta 30.gadiem salīdzināmās cenās.

Pētījuma rezultātā izveidotais materiāls aptver 28 lappuses teksta ar tabulām, kā arī 7 attēlus, 15 tabulas, kas vizuāli uzskatāmi raksturo iegūtos rezultātus, un 5 pielikumus uz 21 A3 lapām (kopā 40+21), kur plašāk apkopoti savākie materiāli, lai tos varētu izmantot arī turpmākajiem pētījumiem. Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.1.4. „PSRS OKUPĀCIJAS REŽĪMA RADĪTIE ZAUDĒJUMI LATVIJAS LAUKSAIMNIECĪBAS NOZAREI”, A.Sproģis, 2006.

Latvijas lauksaimniecības stāvokļa raksturojums viennozīmīgi parāda milzīgo katastrofu ko spēja nodarīt Padomju sistēma Latvijā. Tomēr svarīgi ir ne tikai konstatēt, ka nodarījums ir katastrofāls, bet svarīgi to izteikt skaitliski. Tādēļ šī **pētījuma mērķis bija sagatavot informāciju, lai varētu veikt aprēķinus un izdarīt secinājumus par PSRS okupācijas režīma radītiem zaudējumiem Latvijas lauksaimniecības nozarei.** Pētījuma rezultātā iegūti materiāli par Latvijas lauksaimniecības vēsturisko attīstību 20. un 21. gadsimtā.

Vēstures izvērtējums ne tikai var parādīt tos ieguvumus vai zaudējumus konkrētā laika periodā, bet arī izsekot šo rezultātu cēloņiem un avotiem, kā arī prognozēt iepriekšējā perioda ietekmi uz nākošajiem periodiem. Īpaši svarīgi

izsekot ilgstoši izmantojamām bagātībām ka zemes resursiem (lauksaimniecībā izmantojamai zemei, mežaudzēm, izrakteņiem u.c.), kapitālām būvēm (ceļi, ēkas un citas būves) kā arī cilvēku resursiem (to skaitam, izglītībai veselībai) un to nodrošinājumiem (mājas, māju iekārtas, transporta līdzekļi, iedzīvotāju personīgās mantas u.c.). Vienlaicīgi ar šo bagātību atsevišķu uzskaiti un novērtējumu ir svarīgi izsekot šo bagātību līdzsvaram un sabalansētībai.

Līdz šim konkrētu aprēķinu par lauksaimniecības nodarītiem zaudējumiem kopumā nav veikti. Ir konkrēti dati par lopu skaitu, to produktivitāti, sējumu platībām un iegūto ražu, bet nav kopējā rādītāja. Atsevišķu lopu skaits un to produktivitāte, vai arī sējumu platība vēl nedod kopējo raksturojumu, jo dažu sugu lopu skaits ir samazinājies, cits palielinājies. Tāpat arī sējumu platības un to ražība.

Būtiskākais jautājums, lai noskaidrotu Padomju sistēmas zaudējumus ir ne tikai noteikt kavējuma un zaudējuma izraisītos faktoros, bet noteikt šo kavējuma faktoru ietekmi skaitliskā formā. Šeit ir jāatšķir dabas apstākļu un vietējo faktoru ietekme, kā arī ārējie iespaidojošie faktori. Latvijas klimatiskie apstākļi ir daļēji līdzīgi Somijā, Zviedrijai un blakus esošām valstīm Lietuvai un Igaunijai. Atšķirīgāki apstākļi lauksaimniecībai ir ar Dāniju, Vāciju, Šveici, Franciju u.c. rietumvalstīm. Ja 1935.-1940. gadā lauksaimniecības ražošanas līmenis Somijā bija līdzīgs ar Latviju, tad salīdzinot Latvijas rezultātus ar Somiju, var visumā secināt, cik Latvijas okupācija ir traucējusi Latvijas lauksaimniecības attīstībai okupācijas režīmā. Ar katru gadu no 1940. līdz 2000. gadam atpalcība ir arvien palielinājusies, kaut arī okupācijas režīms sagruva jau 1990.gadā. Diemžēl sekas izrādījās katastrofālas. PSRS sabrukums izjauca noieta tirgu un resursu piegādi. Lauksaimniecības ražošana samazinājās vairāk kā divkārt.

Okupācijas sekas nebeidzās līdz ar okupācijas likvidēšanu, bet tās turpināsies vēl līdz 2030.gadam (Pēc Pasaules bankas atzinuma pat ilgāk kā līdz 2050. gadam). Tātad zaudējumi būs turpat 90 gadu ilgā periodā, gan atsevišķos gados vairāk (kā 1941.-1955. un 1991.-2000. g.), gan arī mazāk (kā 1980.-1990. g.). Kā zaudējumu apjoms lauksaimniecībā jāsaprot bez cilvēku upuriem, ražas un produktivitātes starpības starp Latviju okupācijas režīmā un līdzīgu valsti neokupētā režīmā.

Lai aprēķinātu potenciālos zaudējumus okupācijas rezultātā ir vispirms jānoskaidro Latvijas faktiskais stāvoklis un tas jāsalīdzina ar potenciālajām iespējām Latvijā brīvas valsts attīstības apstākļos. Šajā sakarībā tika noskaidrotas apkārtējo raksturīgo valstu ražība un lopu produktivitāte periodā no 1935.-2000. gadam. Izejot no šo raksturīgo valstu rādītājiem veikta ražu un produktivitātes prognoze Latvijā. Veicot Latvijas attīstības prognozi pieņemts, ka brīvas valsts attīstības gadījumā Latvija pēc ražības un produktivitātes līmeņa tuvākās attīstītas valstis varēja sasniegt 2005.-2010 gadā vai līdz 2015. gadam. Tātad no 1940. gada

65-80 gadu laikā Latvija varēja sasniegt attīstīto valstu līmeni pie vienlīdzīgiem klimatiskiem apstākļiem.

Šāda laika prognoze jāuzskata par daļēji pesimistisku, kam pamatā ir apstākļi, ka kaut arī nebūtu PSRS okupācijas, tomēr PSRS boikots pret Latviju saglabātos. Šādā situācijā, tāpat kā līdz 1940. gadam, Latvija izjuta kaimiņvalsts negatīvo ietekmi tirdzniecībā, transportā, zinātniskā sadarbībā un citās jomās. Jāievēro arī tas apstākļi, ka Eiropas pārtikas preču pieprasījums pēc struktūras ir izmainījies un tirdzniecībā būtu izmaiņas gan preču sortimentā, gan tirdzniecības partneros. Šie apstākļi varētu ietekmēt Latvijas attīstības tempus. Caurmērā Latvijas ražas un produktivitātes līmenis 65-80 gadu laikā būtu jāpalielinās 2,5-3 reizes, t.i. 2,5 līdz 3,5% gadā. Ievērojot ražu un produktivitātes pieaugumu pēc 2000. gada šāds kāpums šķiet pat neliels, tomēr dotu iespēju neforsēti 65-80 gadu laikā sasniegt graudaugu ražību virs 50 cnt./ha un piena izslaukumu no govys virs 6000 litru gadā. Šodienas Latvijas pagrīmušajā situācija tādu ražu un produktivitātes līmeni sasniegt liekas pārspīlēti, bet tā ir realitātē attīstītajās kaimiņvalstīs.

Pēc ražu prognozes tālāk iespējams aprēķināt potenciālo produkcijas zudumu okupācijas rezultātā pa visiem produkcijas veidiem. Pārrēķinot produkcijas apjomu naudas izteiksmē pēc cenām 2005 gadā, varam dabūt kopējo preču vērtību 2005.gada cenās. Ja attiecināsim no cenas 15% kā tīro peļņu, iegūsim kopējās peļņas potenciālo iespēju apstākļos bez okupācijas. Līdzīgi faktiski iegūto produkciju pareizinot ar cenu iegūsim saražotās produkcijas vērtību. Kopsummas starpība starp potenciālo produkcijas vērtību un saražotās produkcijas vērtības summu parādīs okupācijas zaudējumu lauksaimniecībā.

Izmantojot minēto aprēķinu kārtību noteikts, ka kopējā iegūtā produkcija okupācijas rezultātā, periodā no 1940.-2030. gadam ir tikai 80,5 miljardi Ls 2005.gada cenās, potenciālās iespējas būtu 152,4 miljoni, tas ir papildus guvums būtu 71,9 miljardi Ls un papildus peļņa 10,8 miljardi Ls. Šāda papildus peļņa lauksaimniecībā būtu spējīga pacelt ražošanas līmeni Latvijā un sasniegt attīstīto valstu līmeni jau 20. gadsimtā un Latvija būtu viena no attīstītajām Eiropas valstīm.

Izstrādātais pētījums aptver 90 A4 lappuses. Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.1.5. „LATVIJAS ATTĪSTĪBA MAKROEKONOMISKĀ LĪMENĪ 1935.-1940. GADAM UN LATA DEVALVĀCIJAS IETEKME UZ TO”, J.Kalniņš, 2007.

Pētījuma mērķis bija noteikt Latvijas tautas ienākuma un citu makroekonomisko rādītāju dinamiku salīdzināmās cenās kopumā un pa atsevišķām sastāvdaļām (lauksaimniecība, rūpniecība, tirdzniecība, valsts administrācija u.c.), kā arī cenu deflatorus par 1935.-1939.gadu, lai noteiktu lata devalvācijas ietekmi

uz atsevišķiem tautsaimniecības sektoriem. Bija jāizpēta arī salīdzināšanas iespējas ar 1940.gadu – pirmo okupācijas gadu.

Pētījuma rezultātā secināts:

1. Ikgadējie oficiālie valūtu maiņas kursi nedod apmierinošus rezultātus, lai noteiktu tautas (nacionālā) ienākuma līmeni starp valstīm 30.gados. Tāpēc pētījumā izmantota cita metode, lai noteiktu tautas ienākuma fiziskā apjoma dinamiku. Šim nolūkam tautas ienākums faktiskajās cenās deflēts ar vairumcenu indeksu, tā izslēdzot cenu pārmaiņu ietekmi. Tomēr bāzes gada attīstības līmeņa salīdzinājumam bija jāizmanto valūtu maiņas kurss. Tāpēc ir svarīga bāzes gada izvēle.

Analīze parādīja, ka salīdzinājumiem ar Latviju kā bāzi nevar izmantot 1935.gadu, kad Latvijā vēl nebija nobeigta valūtas stabilizācija. Tikai lata devalvācija 1936.gada septembrī atklāja īsteno lata vērtību pret pārējo valstu valūtām. Rēķinot pēc oficiālā valūtas maiņas kursa, 1935.gadā Somijas tautas ienākums uz 1 iedzīvotāju bija par 4% zemāks nekā Latvijā, bet 1937.gadā par 64% pārsniedza Latvijas līmeni. Līdz ar to pētījuma gaitā bija nepieciešams mainīt tā sākuma periodu no 1935.gada uz 1929.gadu, jo izrādījās, ka ekonomiskās attīstības cikla vidus nav piemērots Latvijas salīdzinājumiem ar citām valstīm.

2. Latvijas un Somijas ekonomiskie salīdzinājumi makroekonomiskā līmenī, kas pārrēķināti vienotā valūtā, pamatojoties uz valūtu kursu attiecībām, tuvāk patiesībai ir pirms lielās depresijas, kad lielākā vai mazākā mērā vēl bija nacionālo valūtu brīva apmaiņa pret zeltu. Tāpēc varētu uzskatīt, ka tad oficiālie valūtu kursi pietiekoši precīzi atspoguļoja attiecīgo valūtu pirktspēju savstarpējās attiecības. Ekonomiskās krīzes gados šīs proporcijas tika izjauktas un valūtu kursi vairs nevarēja kalpot par pirktspēju rādītājiem.

3. Pārrēķinot Somijas datus latos pēc oficiālā valūtas kursa 1929/30.g. apstākļos, Somijas tautas ienākums uz 1 iedzīvotāju 1929/30.gadā pārsniedza Latvijas līmeni par 29%, bet 1938.gadā – jau par 78%. Rēķinot 1938.gada apstākļos, Somija pārsniedza Latviju 1929/30.gadā par 13%, bet 1938.gadā – par 57%. Tādējādi Somija 30.gados sasniedza augstākus attīstības tempus nekā Latvija. Latvijas tuvošanās Somijas līmenim un pat tā pārsniegums, rēķinot faktiskajās cenās un izmantojot pārrēķinītos latos oficiālo valūtas kursu, ekonomiskās krīzes gados bija šķietami. To noteica mākslīgi uzturētais augstais lata kurss, kad citas valstis savas valūtas jau bija devalvējušas. Bet gala rezultātā devalvācija negāja secen arī Latvijai. Un 30.gadu beigās vairs nevaram runāt par Latviju, kas sasniegusi Somijas līmeni.

4. PSRS perioda publikācijās par lauksaimniecības produkciju 1938.gadā tika ņemtas vērā arī teritoriālās pārmaiņas, izslēdzot tās Abrenes apriņķa teritorijas daļas, kuras pēckara gados pievienoja Krievijas Federācijai. Tā rezultātā Latvijas

teritorija samazinājās no 65.8 tūkst.km² līdz 63.7 tūkst.km² jeb par 3%. Pārrēķinu pamatā bija Valsts statistikas pārvaldes pirmskara datu koriģējumi par galvenajiem augkopības un lopkopības produkcijas veidiem naturālā izteiksmē. Tie rāda, ka Krievijas Federācijai pievienotajā teritorijas daļā ieguva apmēram 3% no pirmskara Latvijas augkopības produkcijas. Šo informāciju iespējams izmantot okupācijas perioda zaudējumu noteikšanai.

Piezīme. Rūpniecības produkcijas ražošanā Krievijas Federācijai pievienotās teritorijas daļas loma bija tik niecīga, ka salīdzinājumos šie dati nav koriģēti.

Izstrādātais pētījums aptver 42 lappuses teksta ar tabulām Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.1.6. „PSRS OKUPĀCIJAS LAIKĀ IZVEIDOTĀS LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBAS STRUKTŪRAS IETEKME UZ RAŽOŠANAS ATTĪSTĪBAS DINAMIKU PĀREJAS PERIODĀ NO KOMANDEKONOMIKAS UZ TIRGUS EKONOMIKU 1991.-1995.GADAM UN TURPMĀKĀS IZAUGSMES POTENCIĀLU 1996.-2005.GADAM”, G.Piņķe, 2007.

Pētījumā analizēta tautsaimniecības attīstība un struktūra, izmantojot galvenokārt Latvijas CSP informāciju. Latvijas ekonomisko aktivitāšu analīze veikta sadalot 15 attīstības gadus (1991.-2005.) nosacītos periodos - līdz 1990.gadam, 1991.-1995.g., 1996.-2000.g. un 2001.-2005.gadam, jo katrā no šiem periodiem bija raksturīgas dažādas attīstības tendences, kuras veidoja politiskās un ekonomiskās pārmaiņas kā Latvijā, tā arī pārējā pasaulē.

Par cik makroekonomiskie dati par periodu līdz 1990.gadam nav pieejami pietiekošā detalizācijā, kas atbilstu Nacionālo kontu sistēmai ESA-95, tad pētījuma pirmā daļā autors, izmantojot Latvijas CSP agrāk publicētos makroekonomiskos datus par 1985-1990.gadu PSRS metodoloģijā, izveidoja atbilstošas dinamiskās rindas par tautsaimniecības struktūru un dinamiku.

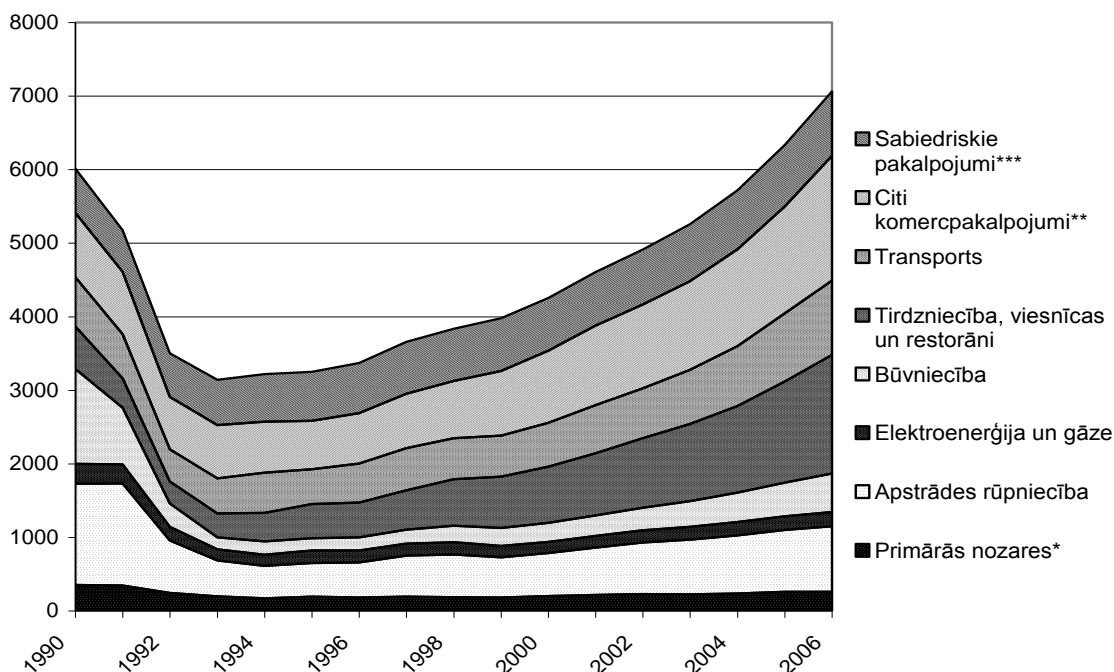
Kopš neatkarības atgūšanas Latvijas tautsaimniecības struktūrā ir notikušas vērā ņemamas izmaiņas- būtiski ir palielinājies pakalpojumu nozaru īpatsvars. Izteiktas strukturālās izmaiņas turpinās arī pēdējos gados, turpinoties tendencei, kad pakalpojumu nozaru izaugsme ir straujākos tempos nekā preču ražošanas nozaru. Pakalpojumu nozaru īpatsvars IKP ir palielinājies līdz 74,8% 2006.gadā pretstatā 38,6% 1990.gadā.

Straujo ražošanas apjomu samazinājumu pārejas perioda pirmajos gados noteica galvenokārt apstrādes rūpniecības vājā konkurētspēja. Praktiski, 50 okupācijas gados izveidotā tautsaimniecības struktūra un sasniegtais ražošanas

līmenis nebija konkurētspējīgs tirgus ekonomikas apstākļos, jo tā neveidojās dabīgi, balstoties uz iekšējām dabiskām un laika gaitā iegūtām ekonomiskām priekšrocībām, bet tika noteiktas voluntāri.

1. attēls

Nozaru ietekme uz izaugsmi
(nozaru pievienotā vērtība 2000.gada cenās, milj. latu)

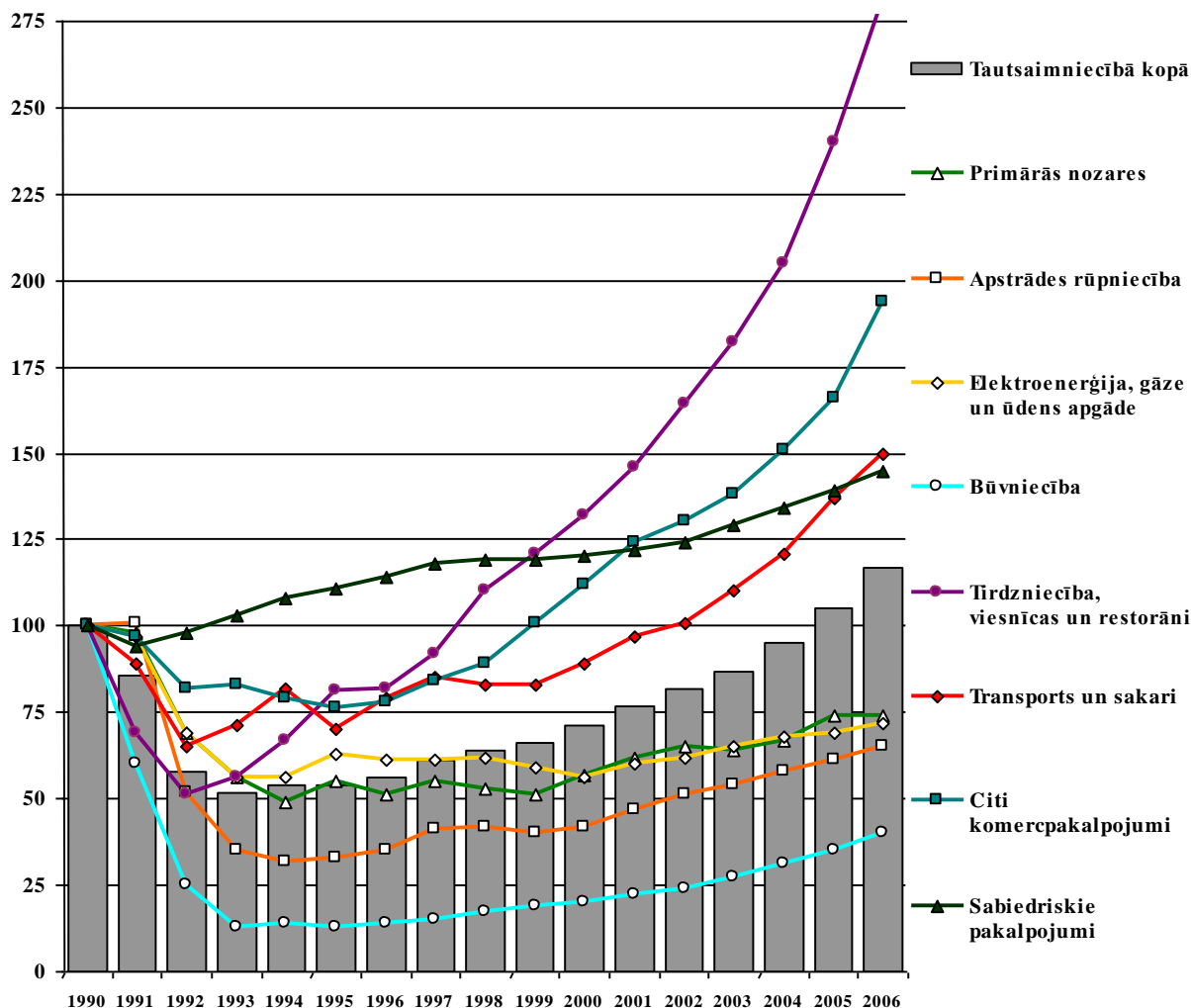
Ražošanas sašaurināšanās bija visās pārejas ekonomikās līdz ar reformu uzsākšanu. Tomēr Latvijā šī lejupslīde bija visizteiktākā.

Latvijas rūpniecības izaugsme pēc 1995.gada balstījās galvenokārt uz jau iepriekš esošo tirgu pakāpenisku atjaunošanos (Krievijā un citās NVS valstīs), mazākā mērā iesaistoties jaunos. Tas deva īslaicīgu efektu, jo 1998.gada Krievijas finansiālā krīze atstāja negatīvu ietekmi uz Latvijas rūpniecības un kopējo attīstību.

Jaunu izaugsmes stimulu tautsaimniecībai deva Latvijas iestāšanās process ES, kā arī pati iestāšanās ES. Līdz 2004.gadam izaugsmes stimuli bija saistīti gan ar iekšējā pieprasījuma palielinājumu, gan ar eksporta pieaugumu. Un atkal jāatzīmē, ka eksports paplašinājās galvenokārt Latvijai tradicionālās nozarēs, kurās Latvija saglabāja savu konkurētspēju, t.i., mazs bija augsto tehnoloģiju (elektrisko un optisko iekārtu ražošanas nozaru) ieguldījums izaugsmē.

1990.gada kopējais ražošanas līmenis tika atgūts tikai 2006.gadā. Izaugsme vairākās nozarēs nenodrošināja 1990.gada līmeņa atgūšanu. Tās ir būvniecība, lauksaimniecība, apstrādes rūpniecība un tīklu infrastruktūras nozares.

IKP dinamika un nozaru attīstība (1990 = 100)

Latvijā ir viens no zemākajiem produktivitātes līmeņiem ES. Tās līmenis 2006.gadā Latvijā bija 47,9%, savukārt Lietuvā – 53,4%, Igaunijā – 58,5% no ES – 25 vidējā līmeņa. Zemo produktivitātes līmeni vidēji tautsaimniecībā, jeb zemo ienākumu līmeni, lielā mērā nosaka izteikti zemā produktivitāte tieši rūpniecībā. Pārsvārā ES valstu produktivitāte rūpniecībā ir augstāka nekā vidēji tautsaimniecībā. Latvijā rūpniecības produktivitāte ir zemāka nekā vidēji tautsaimniecībā. Latvijas rūpniecības pašreizējā attīstība norāda uz to, ka ir izsmeltas tās iespējas, kas saistītas ar tradicionālo nozaru eksporta tirgu paplašināšanu. Svarīgi ir atrast jaunus attīstības virzienus, kas vērsti uz augstākas pievienotās vērtības nozaru attīstību.

Izstrādātais pētījums aptver 36 lappuses teksta ar tabulām Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.1.7. „PĒTĪJUMS PAR CILVĒKA VĒRTĪBAS NOTEIKŠANAS (APRĒĶINĀŠANAS) METODIKĀM”, LZA Ekonomikas institūts, 2007.

Pētījuma mērķis – atrast veidu, kā aprēķināt ekonomiskos un morālos zaudējumus, ko nodarījis PSRS okupācijas režīms Latvijas iedzīvotājiem 1940.-1990. gadam, nosakot cilvēka vērtības aprēķināšanas metodiku.

Rezultātā tika:

- 1) izpētīti un izanalizēti Latvijā veiktie pētījumi un metodes par cilvēka vērtības un radošā darbošanās potenciāla ekonomisko novērtēšanu;
- 2) apzināti Lietuvas, Igaunijas un citu valstu pieredzi cilvēka potenciāla ekonomiskās vērtēšanas jomā. Veikt šīs pieredzes aprakstu un dot novērtējumu par pielietoto metožu izmantošanas iespējām Latvijā.

Darbs veidots ar sekojošu saturu:

Ievads, ieskats vēsturē

Ar cilvēka vērtības noteikšanu saistītie pētījumi jaunāko laiku Latvijā

Par Lietuvas pieredzi, aprēķinot okupācijas radīto cilvēku un viņu dzīves gadu ekonomiskos zaudējumus

Noorganizētais seminārs par zinātniskā projekta „Pētījums par cilvēka vērtības noteikšanas (aprēķināšanas) metodikām” rezultātiem

Pielikumi

Pieredzes apmaiņas braucienā uz Lietuvu tika konstatēts, ka Lietuvā iecerētais nepilnīgi izmaksātās darba samaksas aprēķins kopējo zaudējumu aprēķinam nepietiekams. Lietuvas Iedzīvotāju genocīda un pretošanās centrā pārrunu dalībnieces izteica vēlēšanos piedalīties diskusijā par šādu metodiku un varbūt vienoties par kopīga aprēķinu paņēmiena izstrādāšanu visām 3 Baltijas valstīm.

Pētījuma rezultātā konstatēts, ka ja „apvienotu” un attiecīgi papildinātu LZA Ekonomikas institūtā izstrādāto metodiku ar CSDD metodiku, varētu izveidoties jauna Latvijas tautsaimniecībā praktiski pielietojama cilvēka vērtības noteikšanas metodika. Formula šādam aprēķinam būtu sekojoša:

$$SI + II_i + G_i * K_i * A = CV_i,$$

kur: CV_i – cilvēka ar i -to izglītības līmeni vērtība;

SI – visas sociālās izmaksas, kas nepieciešamas cilvēka izaudzīnāšanai līdz darbaspējas sasniegšanai un/vai patstāvīgas saimnieciskās darbības uzsākšanai;

II_i – i - tā līmeņa izglītības iegūšanas izmaksas;

G_i – ražīgā darba ilgums gados i - tās izglītības grupas cilvēkam;

K_i – ražīguma (pievienotās vērtības) koeficients i - tajai izglītības grupai;

A – vidējā radītā vai aprēķināmā vērtība (iekšzemes kopprodukts; nacionālais kopprodukts) uz vienu cilvēku.

Tomēr problēmas var rasties ar statistisko informāciju, kāda nepieciešama aprēķiniem.

Noslēguma seminārā tika pieņemts gala lēmums - darbs pie cilvēku vērtības noteikšanas metodikas ir jāturpina divos virzienos. Jāmēģina izstrādāt viena metodika okupācijas zaudējumu aprēķināšanai, kas tiktu balstīta uz to informatīvo datu bāzi, kāda būs pieejama vēsturniekiem un demogrāfiem, bet otrai metodikai jākalpo Latvijas cilvēkpotenciāla un iedzīvotāju ataudzei nepieciešamo līdzekļu (izmaksu) aprēķināšanai. Tai būtu jāķļūst par instrumentu Latvijas tautsaimniecības attīstības plānošanai nākamajiem periodiem.

Izstrādātais pētījums aptver 21 lappuses teksta ar pielikumu. Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.1.8. „IEKŠZEMES KOPPRODUKTA APJOMS, KO LATVIJA BŪTU IEGUVUSI, JA NEBŪTU BIJIS PSRS OKUPĀCIJAS”, J.Kalniņš, 2008.

Pētījuma pamatmērķis bija noskaidrot metodoloģiju un iegūt datus par papildus IKP, ko Latvija būtu ieguvusi, ja nebūtu PSRS okupācijas, veicot aprēķinus par Somiju, Austriju, Dāniju un ASV 1950.-1990.gada periodam.

Darbs sakārtots piecās nodaļās.

Pirmajā nodaļā raksturotas starptautisko organizāciju datu bāzes, kas izmantotas nepieciešamās informācijas ieguvei. Nozīmīgākās no tām ir Apvienoto Nāciju Organizācijas datu bāze, kas ietver arī Pasaules Bankas aplēses, un Pensilvānijas universitātes Starptautisko salīdzinājumu centra datu bāze.

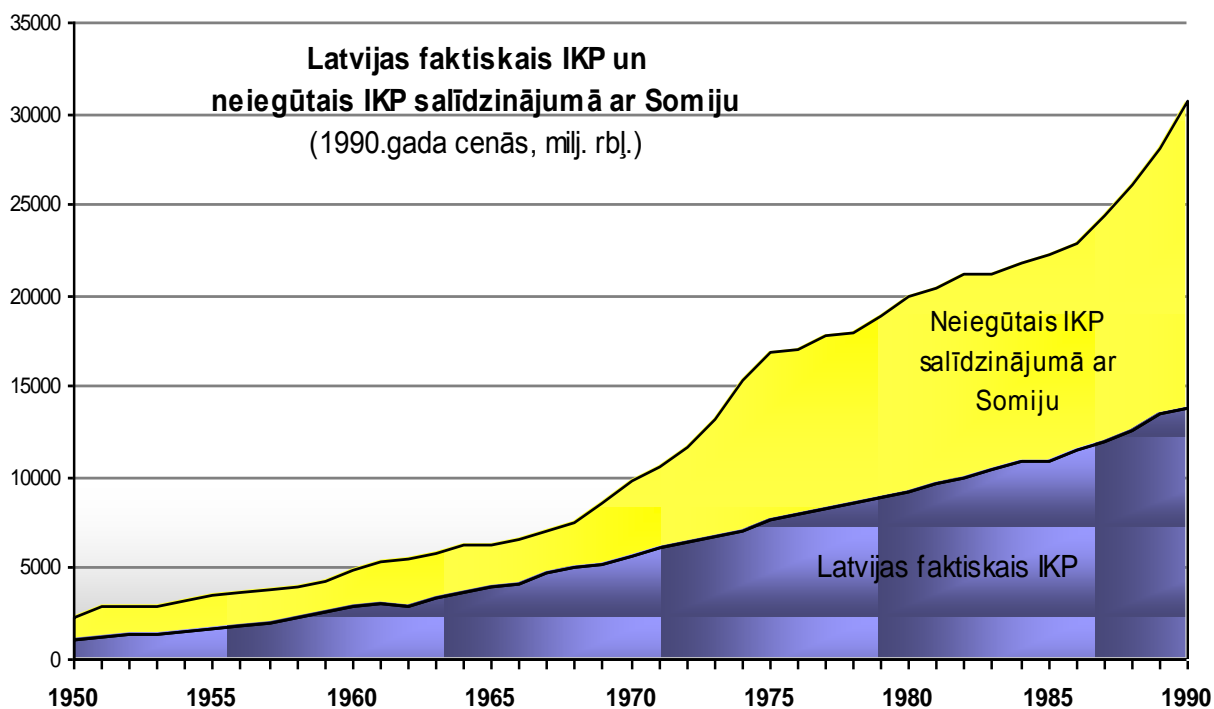
Otrajā nodaļā novērtēta dažādās datu bāzēs ievietotā informācija par IKP, kā arī dots tās salīdzinājums ar Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes publikācijām.

Trešajā nodaļā parādīts, kā izmantot Pasaules Bankas aplēses par IKP uz vienu iedzīvotāju Latvijā, Somijā, Austrijā, Dānijā un ASV pēc pirktspējas paritātes standartiem (tā sauktajos. starptautiskajos dolāros), lai noteiktu papildus IKP, ko Latvija būtu ieguvusi, ja IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes būtu attiecīgās valsts līmenī. Kā piemērs izmantota informācija par Somiju.

Ceturtajā nodaļā aprakstītas nacionālā ienākuma (PSRS metodoloģijā) laika rindu izmantošanas iespējas Latvijas attīstības līmeņa noteikšanai. Tas bija nepieciešams, lai iegūtu aptuvenus datus par Latvijas IKP 1950.-1955.g. periodam.

Piektajā nodaļā aprakstītas mūsu izveidotās integrētās datu laika rindas, kas izveidotas savstarpēji sabalansējot Latvijas CSP publikācijas, Pasaules Bankas datu bāzi un informāciju par nacionālo ienākumu pēc PSRS metodoloģijas.

Pētījuma rezultātā aprēķināts Latvijas neiegūtais IKP salīdzinājumā ar Somijas, Austrijas, Dānijas un ASV līmeni par PSRS okupācijas periodu 1951.-1990.gadam. Aprēķins veikts 2000.gada latos un arī 1990.gada rubļos, jo šajā periodā oficiālā valūta Latvijā bija PSRS rubļi. Latvijas faktiskais IKP šajos gados bija 124 mljrd. latu (2000.gada cenās) vai 253 mljrd. rubļu (1990.gada cenās). Ja Latvijas IKP uz vienu iedzīvotāju, rēķinot 2000.gada latos, būtu bijis Somijas līmenī, Latvija papildus būtu ieguvusi IKP par **123 mljrd. latu**, ja Austrijas līmenī – par 147 mljrd. latu, ja Dānijas līmenī – 178 mljrd. latu, ja ASV līmenī – 243 mljrd. latu. Rēķinot 1990.gada rubļos – attiecīgi 251 mljrd. rubļu, 301 mljrd. rubļu, 364 mljrd. rubļu un 471 mljrd. rubļu.

Lietojot iegūtos rezultātus PSRS okupācijas perioda zaudējumu novērtēšanai, jāņem vērā, ka ar šādiem aprēķiniem var iegūt tikai netieša veida informāciju.

Pētījuma rezultātā izveidotais materiāls aptver 28 lappuses teksta ar 13 tabulām un trīs attēliem, kas vizuāli uzskatāmāk raksturo iegūtos rezultātus. Darbs iesniegts divos eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.2. PĒTĪJUMI PAR ZAUDĒJUMIEM DEMOGRĀFIJAS JOMĀ

2.2.1. „DEMOGRĀFIJAS APRĒĶINU METODOLOĢIJAS”, J.Rudzāts, 2006.

Darba veikšanai tika izstudēti vairāk nekā 30 literatūras avoti, no kuriem puse ir minēta pētījuma apkopojuma pielikumā. Pamatojoties uz šiem literatūras avotiem, autors ir izstrādājis metodoloģiju, kā no kopējā Latvijas iedzīvotāju skaita apzināt un norobežot tās iedzīvotāju grupas un kategorijas, kuras jāiekļauj zaudējumu aprēķinos.

1. Konkrēti ir izdalītas 7 pētījuma grupas, kuras pēc ekspertu akcepta būtu jāturpina pētīt:

- 1.1. Masveida deportācijās zaudētie cilvēki;
- 1.2. Latvijas nacionālie partizāni;
- 1.3. Represētie Latvijas Armijas virsnieki un robežsargi;
- 1.4. Mobilizētie Sarkanajā Armijā;
- 1.5. Bēgļi (piespiedu emigrācija) uz Rietumiem un PSRS pēc Otrā Pasaules kara sākuma;
- 1.6. Zaudējumi sakarā ar Abrenes apriņķa daļas pievienošanu Krievijai;
- 1.7. Citi: - 1940.gada uzbrukumi robežapsardzei,
 - aresti,
 - karadarbība Afganistānā,
 - Černobiļas avārija
 - u.c.

Jāatzīmē, ka, pētot latviešu tautas zaudējumus, būtu lietderīgi izpētīt arī masveida represijas pret latviešiem Padomju Savienībā 1937.-1938.gadam – t.s., latviešu nacionālās operācijas PSRS (07.11.2006. Ministru Kabineta komisijas paplašinātā sanāksmē izteikts priekšlikums).

2. Ir izstrādāti metodoloģiskie priekšlikumi skaitliskās informācijas iegūšanai un iegūto datu salīdzināšanai par pētāmo iedzīvotāju grupu dažādos laika posmos.

3. Ir pilnveidota aptuvenās aplēses metode Latvijas valstij nodarīto demogrāfisko zaudējumu aprēķināšanai ekonomiskās kategorijās (naudas izteiksmē).

4. Pēc autora veiktās aplēses PSRS okupācijas režīms Latvijas valstij ir nodarījis demogrāfiskos zaudējumus, ieskaitot potenciālos, aptuveni 400 tūkstošus cilvēku. Naudas izteiksmē tas vērtējams 10 līdz 12 miljardu ASV dolāru. Tie varētu būt apmēram 1% apmērā no visiem PSRS radītiem ekonomiskiem zaudējumiem Latvijas valstij.

5. Autors ir izdarījis arī salīdzināšanu ar Igaunijas un Lietuvas pētījumu datiem. Šie rezultāti Latvijai ar abām kaimiņvalstīm ir līdzīgi, kaut arī metodoloģijas atšķirīgas. Tā demogrāfiskie zaudējumi visās trijās Baltijas valstīs sastāda aptuveni vienu piekto daļu no kopējā iedzīvotāju skaita šajās valstīs.

Jāatzīmē, ka darba uzdevums, kas prasīja lielu darbietilpību un demogrāfiskās zināšanas par pētāmo laika posmu, pēc autora domām, visumā izpildīts. Pielietojot ieteiktās metodikas, var turpināt pētījumus, ievācot un apkopojot skaitlisko informāciju, kā arī precizējot un pilnveidojot esošo informāciju. Ir sagatavoti priekšlikumi turpmākiem pētīšanas darba virzieniem.

Izstrādātais pētījums aptver 23 lappuses teksta. Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.2.2. „DEMOGRĀFISKO DATU APZINĀŠANA”, A.Orlovska, 2006.

Pētījuma mērķis bija apzināt PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas režīma izraisītās demogrāfiskās sekas Latvijas pamatiedzīvotāju sastāvā un iegūt datus, kurus var pielietot okupācijas režīma radīto ekonomisko zaudējumu aprēķinos laika posmam no 1930. – 1990. gadam.

Pētījuma gaitā tika noskaidrots Latvijas iedzīvotāju kopējais skaits par 15 gadiem, izmantojot kā avotus statistikas gadagrāmatas, Latvijas valsts arhīva dokumentus, J.Rutka „Latvijas ģeogrāfija. Antropo-ģeogrāfija”.

Latvijas iedzīvotāju kopējā skaita apzināšana bija nepieciešama, lai iegūtu dažus pieturas punktus tālākiem aprēķiniem un analīzei nākošajos pētījuma etapos.

Diemžēl nākas atzīmēt, ka kopējā publicētajā iedzīvotāju skaitā 1940., 1943., 1959., 1970. un 1989. gados ir ļoti lielas atšķirības. Sevišķi tas attiecas uz 1940.gadu, kur iedzīvotāju skaits atšķiras par 65 200 cilvēkiem.

Pētījuma gaitā radās arī divas galvenās problēmas. Pirmā bija saistīta ar to, ko uzskatīt par PSRS totalitārā režīma upuriem, otrā – ticamas informācijas avotu bāzes radīšana.

Šajā pētījuma stadijā tika izpētīti 40 informācijas avoti, galvenokārt ārvalstu speciālistu pētījumi.

Diezgan ticamu informāciju varēja iegūt par laika periodu līdz 1940. gadam. Vēl līdz šim ir daudz neizpētītu jautājumu par Otrā pasaules kara laiku, kā arī sakarā ar iedzīvotāju skaita zaudējumiem Staļina režīma terora un deportāciju rezultātā.

Jākonstatē, ka arī šajos informācijas avotos pastāv milzu atšķirības. Vislielākās konstatētās atšķirības ir starp A. Švābes un M. Šmuldera, A.Šildes un A. Švābes aprēķiniem, starp H. Stroda aprēķinos minētiem un J. Kalnbērziņa ziņojumā norādītiem skaitļiem.

Iedzīvotāju skaita izmaiņas PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas režīma rezultātā (zaudējumi karā, deportācijas, emigrācijas u.c.) galvenokārt tika iegūti, kā jau iepriekš tika minēts, no ārzemju speciālistu aprēķiniem, jo padomju statistikā šī informācija ir mazāk atspoguļotāka, nepilnīgāka un apšaubāmāka.

No trimdas vēsturniekiem represijas apjomus visplašāk izpētījis Ādolfs Šilde uz kura skaitlisko informāciju visbiežāk atsaukušies citi publikāciju autori.

Tā kā pētījums ir tikai sākotnējā stadijā, tad ir daudz pētījumos pielietotās metodoloģijas neskaidrības, datu apšaubāmība, informācijas nepilnības, kuras iespēju robežās jānovērš nākošajās pētījuma stadijās.

Izstrādātais pētījums aptver 20 lappuses teksta. Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.2.3. „LATVIJĀ PIEEJAMĀS INFORMĀCIJAS UN LITERATŪRAS AVOTU PAR 1941.GADĀ DEPORTĒTAJIEM LATVIJAS IEDZĪVOTĀJIEM APZINĀŠANA UN KRITISKA IZVĒRTĒŠANA”, J.Riekstiņš, 2006.

Deportāciju sagatavošana. Pēc PSRS okupācijas 1940.gadā Latvijas valsts tika iekļauta komunistiskā totalitārisma sistēmā. Šīs sistēmas būtiska sastāvdaļa bija plašas politiskās represijas pret iedzīvotājiem.

Daudzu Latvijas iedzīvotāju deportācija bija iecerēta jau vienlaikus ar Latvijas okupāciju. Pēc Latvijas neatkarības likvidēšanas LPSR Iekšlietu tautas komisariāta Arhīvu daļas darbinieki pārņēma un operatīvi izmantoja Kara ministrijas, policijas, politisko partiju, dažādu iestāžu un organizāciju materiālus. Tie arī noderēja, lai papildinātu “kontrevolucionāro un pretpadomju elementu Centrālo kartotēku”, kuru PSRS IeTK Galvenā arhīvu pārvalde sāka veidot jau 1939.gadā. 1940.gada 23.novembrī PSRS IeTK apstiprināja speciālu instrukciju, lai pēc arhīvu materiāliem noteiktu un uzskaitītu “kontrevolucionāros un pretpadomju elementus” Ukrainas PSR un Baltkrievijas PSR rietumu apgabalos, kā arī Moldāvijas PSR, Latvijas PSR, Lietuvas PSR, Igaunijas PSR un Karēļu-Somu PSR. 1941.gada 27.martā PSRS IeTK Galvenā arhīvu pārvalde izdeva šo republiku Iekšlietu tautas komisariātu Arhīvu daļu priekšniekiem adresētu cirkulāru, kurā bija noteikts, kā veidojams to politiskās izmeklēšanas slepeno darbinieku uzziņu saraksts, par kuriem ziņas varētu atrasties republiku arhīvos. Arī Komunistiskās partijas un padomju iestādes visās Latvijas pilsētās un apriņķos sagatavoja rūpnīcu,

fabriku un citu uzņēmumu bijušo īpašnieku, tirgotāju, namīpašnieku, naudas noguldītāju, kā arī citu “eksploatatoru” un “sociāli bīstamo elementu” sarakstus.

Saskaņā ar VK(b)P CK Politbiroja un PSRS valdības īstenoto politiku PSRS IeTK uzskaitītie “sociāli bīstamie elementi” no PSRS pierobežu rajoniem bija jādeportē (ģimenes galvas jānosūta uz Gulaga nometnēm, bet ģimenes locekļi – nometinājumā).

Latvijas, tāpat kā Lietuvas un Igaunijas iedzīvotāju deportācijas sagatavošana tika uzsākta 1941.gada pavasarī. 1941.gada 16.maijā PSRS valsts drošības tautas komisārs V.Merkulovs nosūtīja VK(b)P Centrālajai komitejai Valsts drošības tautas komisariāta sagatavoto VK(b)P CK un PSRS Tautas komisāru padomes lēmuma projektu “Par pasākumiem Lietuvas, Latvijas un Igaunijas PSR attīrīšanai no pretpadomju, kriminālajiem un sociāli bīstamajiem elementiem.” Kā liecina arhīvu dokumenti, šis projekts tomēr dažādu apstākļu dēļ nav kļuvis par oficiālu izsūtīšanas dokumentu. 1941.gada 14.jūnija deportācija notikusi, pamatojoties uz PSRS IeTK Gulaga priekšnieka V.Nasedkina sagatavoto un PSRS iekšlietu tautas komisāra L.Berijas apstiprināto “No Lietuvas, Latvijas, Igaunijas un Moldāvijas PSR izsūtāmo speckontingentu pārsūtīšanas, izvietošanas un darbā iekārtošanas pasākumu plānu.”

Pētījumu procesā nekāds LK(b)P CK vai LPSR valdības lēmums par 1941.gada 14.jūnija deportāciju nav atrasts. Tas ļauj izdarīt secinājumu, ka deportācija veikta tikai pēc PSRS centrālo iestāžu norādījumiem un rīkojumiem.

Atšķirībā no 1949.gada 25.marta deportācijas, par 1941.gada 14.jūnija deportāciju nekādi izsūtāmo un izsūtīto kopējie saraksti arhīvos nav atrodamī. Tie nav minēti arī literatūrā.

No L.Berijas 1941.gada 14.jūnijā apstiprinātā “Pasākumu plāna” var secināt, ka 1941.gada 14.jūnijā no Latvijas bija paredzēts izsūtīt apmēram 16 tūkstoš cilvēku. PSRS valsts drošības tautas komisārs V.Merkulovs 1941.gada 17.jūnijā ziņojumā J.Staļinam, V.Molotovam un L.Berijam norādīja, ka pavisam no Latvijas izsūtīts 15171 cilvēks (arestēti – 5625, izsūtīti – 9546).

To pašu ziņojumā PSKP CK Politbirojam adresētajā 1988.gada 23.augusta ziņojumā “Par dažu pilsoņu kategoriju izsūtīšanu no PSRS rietumu rajoniem 40. un 50.gados” apstiprināja arī PSRS Valsts drošības komitejas priekšsēdētājs V.Čebrikovs.

Vēsturnieks E.Andersons savukārt raksta:

“Naktī uz 14.jūniju un nākamā dienā no Latvijas uz Padomju Savienības arktiskajiem un tuksnešu apgabaliem izsūtīja 14693 (pēc citām ziņām – 15081 no 16200 paredzētajiem) Latvijas iedzīvotāju.” LPSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētājs J.Vēvers 1962.gada 7.decembra izziņā norādīja, ka 1941.gadā izsūtīti 16563 “tirgotāji, aizsargi un citi sociāli bīstami elementi.” Latvijas Republikas

Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra vadītājs I.Zālīte raksta, ka “1941.gada 14.jūnija iedzīvotāju masveida deportācijas akcijā no Latvijas varmācīgi aizvesti 14428 cilvēki.” Latvijas Valsts arhīva un Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Nepamatoti represēto pilsoņu rehabilitācijas nodaļas sagatavotā “Represēto saraksta” ievadmateriālā Nepamatoti represēto pilsoņu rehabilitācijas nodaļas priekšnieks B.Spridzāns norāda, ka 1941.gada 14.jūnijā no Latvijas deportēti (arestēti un izsūtīti) 14194 cilvēki.

Pēc 2001.gadā Latvijas Valsts arhīvā precizētajiem datiem, 1941.gada 14.jūnija akcijā no Latvijas izsūtīti 15424 cilvēki, 5263 no tiem arestēti. Šeit gan jānorāda, ka šajā skaitā tika iekļautas arī vairākas agrāk arestētas personas, kuru ģimenes locekļus deportēja 1941.gada 14.jūnijā, kā arī pēc 1941.gada 14.jūnija arestētie Latvijas armijas virsnieki. 2006.gadā Latvijas Valsts arhīvs no krievu vēsturnieka V.Veremjeva saņēma ziņas par 141 Latvijas iedzīvotāju, kurš pēc 1941.gada 14.jūnija deportācijas bija ieslodzīts Vjatkas labošanas darbu nometnē (Vjatlagā) un par kuru Latvijas Valsts arhīvā ziņas nav atrodamas. Zinot, ka 1941.gada 14.jūnijā arestētie Latvijas iedzīvotāji atradās arī citās Gulaga nometnēs, var pieņemt, ka arī tur var atrasties Latvijas pētniekiem nezināmas ziņas par 1941.gada 14.jūnija arestētajiem Latvijas pilsoņiem.

Ziņas par izsūtīto skaitu satur četru veidu arhīvu avoti:

- direktīvie un normatīvie dokumenti par plānoto izsūtāmo skaitu (Šajā gadījumā L.Berijas apstiprinātais “Pasākumu plāns”).
- PSRS IeTK konvoja karaspēka konkrēto ešelonu dokumentācija (līdz šim mazpētīta, Krievijas Federācijas Valsts arhīvā nav saglabājusies).
- PSRS IeTK dzelzceļa un ūdens pārvadājumu daļas apkopojošās ziņas par ešelonu maršrutiem (par visiem ešeloniem ziņas Krievijas Federācijas Valsts arhīvā nav saglabājušās).
- IeTK pārvalžu ziņas par specnometināto pieņemšanu un izvietojumu.

Tomēr arī šāda rakstura ziņas vēl prasa rūpīgāku analīzi un izvērtēšanu. Tā, piemēram, saskaņā ar Novosibirskas apgabala izpildu komitejas 1941.gada 23.jūnija lēmumu apgabalā bija paredzēts izvietot 17825 specnometināto no Latvijas un Baltkrievijas (no Latvijas – 3500 cilvēkus). Pēc citām ziņām šeit bija paredzēts nometināt 21815 specpārvietotos. Citi avoti norāda, ka 1941.gada jūnijā – jūlijā Novosibirskas apgabalā nometināti 19362 specpārvietotie. Precizējami ir arī dati par 1941.gada 14.jūnijā deportēto Latvijas iedzīvotāju skaitu Krasnojarskas novadā, kā arī citās nometinājuma un ieslodzījuma vietās.

Pēc Latvijas Valsts arhīva ziņām no 1941.gada 14.jūnijā arestētajiem Latvijas pilsoņiem līdz 1944.gadam ar nāves sodu sodīti un nošauti vairāk nekā 650 Latvijas pilsoņu, bet specnometinājuma vietās pavisam nomiruši vairāk nekā 1400 cilvēku.

Izvērtējot līdzšinējo pētījumu rezultātus, ir jāsecina, ka 1941.gada 14.jūnija deportācijā cietušo skaits vēl ir jāprecizē, kaut arī avotu trūkuma dēļ tas varētu būt stipri sarežģīts un apgrūtināošs uzdevums.

Par citās represijās cietušajiem 1941.gadā “Represēto saraksta” priekšvārdā B.Spridzāns norāda, ka jau līdz 1941.gada 14.jūnijam politisku motīvu dēļ arestēti 79 cilvēki, bet pēc 1941.gada 15.jūnija – vēl 71 cilvēks. Bet LU Latvijas Vēstures institūta sagatavotajā grāmatā “No NKVD līdz KGB. 1940-1986.” teikts, ka no 1940.gada 17.jūnija līdz 1941.gada jūlijam Latvijā arestēti 7292 cilvēki. Tomēr šis skaitlis nav precīzs, jo daudzu arestēto lietas un uzskaites kartiņas vēl atrodas dažādos Krievijas arhīvos, nevis Latvijā.

Visneskaidrākais jautājums patlaban ir par pirmajā padomju okupācijas gadā cietušo kopskaitu. Vēsturnieks E.Andersons raksta: “Vienā okupācijas gadā pēc aptuvenām ziņām (..) bija apcietināti, izsūtīti, nogalināti vai pazuduši apmēram 34250 cilvēki.”

1941.gada vasarā pēc sarkanarmijas padzīšanas upuru reģistrāciju uzsāka Latvijas Sarkanais Krusts (LSK), bet nedaudz vēlāk tā vietā stājās Tautas palīdzība (TP). Laika posma līdz 1943.gada 1.janvārim kā upuri bija uzskaitītas 35829 personas. Vēlāk izrādījās, ka sarakstos minētas 28387 personas.

Upuru uzskaiti veica arī Latvijas Statistikas pārvalde (LSP). Kā upuri šajā uzskaitē tiek minētas 27586 personas.

Šie materiāli tagad glabājas ASV Hūvera institūta arhīvā. Patlaban ar tiem visrūpīgāk ir iepazinies Zviedrijā dzīvojošais latviešu vēsturnieks Kārlis Kangeris, kurš norāda, ka gan LSP, gan arī TP minētie skaitļi prasa rūpīgu analīzi un izvērtēšanu, lai nākotnē sagaidītu “patiesus, no propogandas atsārņotus pētījumus un datus.” Patlaban tas izdarīts vēl nav un publikācijās šie skaitļi tiek uzrādīti kā patiesie zaudējumi.

Profesors, ekonomikas zinātņu doktors M.Šmulders pētījumā “Par Latvijas iedzīvotāju kopskaita un latviešu skaita izmaiņām PSRS un Vācijas totalitāro režīmu politikas un terora rezultātā” (1990.gads) pamatoti norādīja: “Pašreizējās publikācijās parādās pretrunīgi dati par šo zaudējumu lielumu, un pirmais jautājums, kas te rodas, ir ko uzskatīt par PSRS un Vācijas totalitāro režīmu upuriem.”

Šis jautājums ir aktuāls arī šodien. Tātad, turpmāk vēl ir nopietni jāpastrādā, lai precizētu kā 1941.gada 14.jūnija deportācijā, tā arī citās šā laika PSRS represijās cietušo skaitu, lai precīzi definētu un lietotu padomju totalitārā režīma upuru jēdzienu.

Izstrādātais pētījums aptver 16 lappuses teksta. Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.2.5. „LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU KOPSKAITA PIEEJAMO DATU PRECIZĒŠANA LAIKPOSMAM NO 1940. LĪDZ 1959.GADAM, TIEŠO DEMOGRĀFISKO ZAUDĒJUMU APRĒĶINU VEIKŠANA PAR VISU PSRS OKUPĀCIJAS PERIODU, ANALĪTISKA ZIŅOJUMA SAGATAVOŠANA PAR CIETUŠO SKAITU, SASTĀVU UN IETEKMI UZ IEDZĪVOTĀJU DZIMUMA UN VECUMA STRUKTŪRU”, P.Zvidriņš, 2007.

Pētījuma mērķis bija noteikt padomju okupācijas režīma radītos tiešos demogrāfiskos zaudējumus Latvijai un, kritiski izvērtējot pieejamo statistisko informāciju par iedzīvotāju skaita dinamiku, dabiskās un mehāniskās kustības rezultātiem, veikt precizētus aprēķinus par iedzīvotāju kopskaitu no 1940. līdz 1959.gadam. Pētījumā izstrādāti metodiskie principi padomju okupācijas radīto tiešo demogrāfisko zaudējumu noteikšanai un veikts šo zaudējumu aprēķins dažādām Latvijas iedzīvotāju grupām. Detalizētāk šie aprēķini veikti par 1941. un 1949.gada deportācijām. Aplēses veiktas arī par 1940.–1941.gada Latvijas okupācijas, nacionālo partizānu, kā arī atdalītās Abrenes teritorijas, piespiedu bēgļu un izceļojošo personu demogrāfiskajiem zaudējumiem. Tika analizēti arī citu iedzīvotāju grupu zaudējumi (arestētie un sodītie pēc 1954.gada, Afganistānas karā iesaistītie un Černobiļas AES katastrofas seku ierobežotāji). Veikts kopējo tiešo zaudējumu novērtējums (izņemot zaudējumus abās armijās kara laikā).

Pamatojoties uz pētījuma rezultātiem, iegūti precizēti dati par iedzīvotāju kopskaitu pēckara periodā.

PSRS okupācijas režīma radītie tiešie demogrāfiskie zaudējumi cilvēkgados

Latvijas iedzīvotāju grupas	Cilvēkgadi, tūkstošos	Piezīmes
1940.- 1941. gada Latvijas inkorporācija (ieskaitot arestētos un sodītos PSRS teritorijā 1942. un 1943.g.) t.sk. nošautie	100 45	
1941. un 1949.gada deportācijās cietušie kopā: t.sk. 1941.gada deportācijā 1949.gadā deportācijā	742 442 300	
Abās armijās cietušie kara laikā	...	Nepieciešams precizēt piedāvātos metodiskos principus un aprēķinu metodiku
Nacionālie partizāni	300	

Arestētie un sodītie pēc 1954.gada	45	
Piespiedu bēgļi un izceļojošie 1949.gados	5000 - 7000	Jāveic rūpīgāka bēgļu sastāva analīze, ievērojot bēgļu dzimumu un vecumu un Dzimtenē atgriezušos raksturojumus
Atdalītās Abrenes teritorijas iedzīvotāji	1300	Nepieciešami precīzāki aprēķini, izmantojot tā laika iedzīvotāju struktūru un demogrāfiskās biogrāfijas
Afganistānas karā iesaistītie	5,2	
Černobiļas AES katastrofas seku ierobežotāji	29	

Kā redzams, īpaši lieli zaudējumi ir no piespiedu emigrācijas un Abrenes novada zaudēšanas. Taču pie šo datu precizēšanas vēl darāms papildus liels darbs datu vākšanā un to analīzē.

Pavisam tikai tiešie demogrāfiskie zaudējumi varētu būt robežās no 7 līdz 9 miljonu cilvēkgadu, neskaitot zaudējumus abās armijās un civiliedzīvotāju zaudējumus karā. Līdz ar to Latvijas kopējie tiešie demogrāfiskie zaudējumi padomju okupācijas rezultātā pārsniedz 10 miljonus cilvēkgadu. Šobrīd vēl nevar noteikt zaudējumus kara laikā abās armijās, jo nav aprobētas metodikas šo zaudējumu noteikšanā (autors izvirzījis tikai atsevišķas nostādnes), tomēr nav šaubu, ka karadarbībā iesaistīto tiešie zaudējumi vien veido vairākus miljonus cilvēkgadu.

Perspektīvā kopējo zaudējumu noteikšanā jāparedz arī iespēja iepriekšminēto sarakstu papildināt ar mazākām iedzīvotāju grupām un attiecīgiem zaudējumiem piemēram, no Latvijas PSR izbēgušie un ārzemēs palikušie; tā vāciešu, poļu un ebreju emigrantu daļa, kuru izsauca padomju režīma pastāvēšana u.c.

Izstrādātais pētījums aptver 24 lappuses teksta. Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.2.6. „PSRS OKUPĀCIJAS REŽĪMA LATVIJAI RADĪTIE NETIEŠIE DEMOGRĀFISKIE ZAUDĒJUMI. ČERNOBIĻAS AES KATASTROFAS SEKU IEROBEŽOŠANĀ IESAISTĪTO LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU SKAITS UN ZAUDĒJUMI”, E.Vītoliņš, 2007.

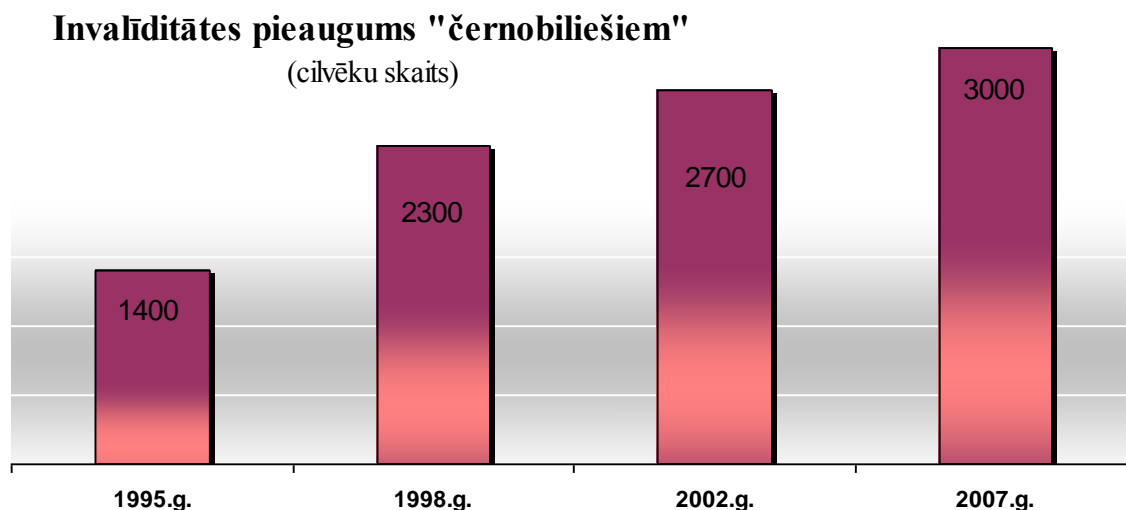
PSRS okupācijas režīms nodarīja Latvijai milzīgus dažāda rakstura zaudējumus. Tradicionāli vairāk pētīti un vērtēti ekonomiskie un tiešie cilvēku (demogrāfiskie) zaudējumi. Okupācijas varas nodarīto demogrāfisko zaudējumu

klāsta pētījumos līdz šim mazāka uzmanība ir pievērsta netiešo demogrāfisko un morālo zaudējumu vērtēšanai. Šajā darbā veikts mēģinājums aizpildīt minēto robu.

Līdzšinējos pētījumos nav bijis precīzi definēts to PSRS okupācijas režīma radīto zaudējumu loks, kas būtu attiecināmi pie netiešajiem demogrāfiskajiem zaudējumiem. Autors uzskata, ka pie šiem zaudējumiem jāpieskaita ģimenes saišu sarāvums, potenciāli iespējamās, bet nenoslēgtās laulības, potenciāli nedzimušie bērni, neiegūtā izglītība, iedzīvotāju veselības pasliktināšanās un priekšlaicīga mirstība, darbaspēju samazināšanās. Milzīgi ir Latvijai nodarītie morālie zaudējumi, kurus arī nosacīti var attiecināt pie okupācijas varas nodarītajiem netiešajiem demogrāfiskajiem zaudējumiem.

Vislielākos netiešos demogrāfiskos zaudējumus Latvijai radīja okupācijas izraisītais dzimstības samazinājums, iedzīvotāju veselības pasliktināšanās un priekšlaicīga mirstība. Pēc autora aplēsēm kopā tikai netiešie demogrāfiskie zaudējumi iedzīvotāju dzīvotspējas un dzimstības samazinājuma dēļ, ko Latvijai izraisīja PSRS okupācijas režīms, bija vismaz 21 miljons cilvēkgadu.

Latvijas iedzīvotājiem lielus zaudējumus radīja Černobiļas AES avārija 1986. gadā. Līdz šim avārijas izraisītie demogrāfiskie zaudējumi Latvijā nav pētīti, tādēļ šajā darbā tiem veltīta speciāla sadaļa. PSRS varas iestādes padarīja slepenas ziņas par avārijas izraisītajiem summārajiem zaudējumiem un izskaistināja patieso situāciju. Avārijas seku likvidācijas darbos piedalījās vairāk nekā 6 tūkstoši Latvijas iedzīvotāju. Vismaz viens tūkstotis no tiem ir jau miruši. Kopējie tiešie un netiešie demogrāfiskie zaudējumi Latvijai ir radīti apmēram 80 tūkst. cilvēkgadu apjomā. Ļoti lieli ir ekonomiskie zaudējumi, ko radīja Latvijas iedzīvotāju iesaistīšana avārijas seku likvidācijas darbos. Šo seku novērtēšanai nepieciešami papildus pētījumi.

Izstrādātais pētījums aptver 20 lappuses teksta. Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.2.7. „PSRS OKUPĀCIJAS REŽĪMA LATVIJAI NODARĪTIE CILVĒKRESURSU UN EKONOMIKAS ZAUDĒJUMI KARADARBĪBAS LAIKĀ AFGANISTĀNĀ”, I.Straume, 2007.

Pētījums kā informatīvi analītisks apskats ir paredzēts, lai aprēķinātu kopējos PSRS okupācijas režīma nodarītos zaudējumus Latvijai. Konkrētajā darbā tika pētīta un apkopota autorei pieejamā informācija par cilvēkresursu zaudējumiem karadarbības laikā Afganistānā laika posmā no 1979.gada līdz 1989.gadam.

Līdz šim ar šiem jautājumiem saistītu pētījumu praktiski nav. Pētījuma projekta izpildes nolūkos autore centās iegūt informāciju par Latvijas iedzīvotāju līdzdalību Afganistānas karā. Tika izvirzīts mērķis iegūt konkrētus statistikas datus par nosūtīto, ievainoto un bojā gājušo karavīru skaitu. Hipotētiski pieņemot, ka nosūtīto kontingents varētu būt ne tikai no padomju armijas, bet arī no Iekšlietu dienestiem, autore pētījuma gaitā izvirzīja uzdevumu, iegūt attiecīgu informāciju.

Pētījums galvenokārt balstās uz „Latvijā dzīvojošo Afganistānas kara un citu militāro konfliktu veterānu asociācijas” arhīva materiāliem, kuri ir iegūti no bijušajiem kara komisariātiem un Latvijas valsts statistikas datiem, atsevišķu autoru izstrādātajiem un dažādiem literatūras avotiem.

Izpētot un izanalizējot pieejamos materiālus, noteikti tiešie un daļēji arī netiešie zaudējumi Latvijai PSRS okupācijas laikā, konkrētajā gadījumā, nelikumīgi iesaistot Latvijas iedzīvotājus okupācijas armijas karadarbībā Afganistānā no 1979.gada līdz 1989.gadam.

Zaudēto cilvēkgadu aprēķins:

	Cilv.sk.	Īpatsvars	Aprēķins	Cilvēkgadi
Latvijā atgriezās nosacīti veseli un par viņiem ir ziņas	2957	81,2%	2957x9	26613
Ievainoti vai ieguvuši invaliditāti	187	5,1%	187x11	2057
Krituši Afganistānā	64	1,8%	64x45	2880
Miruši 1985.-1990.gadā (pēc atgriešanās no kara)	19	0,5%	19x40	770
Nav precīzu ziņu par personām	413	11,4%	413 x 10	4130
Kopā	3640	100%	-	36450

Kopumā tāpat zaudēti vismaz 36000 cilvēkgadi.

1970.-to gadu otrajā pusē un 80.-tos gados Latvijā tika veikti aprēķini par nacionālā ienākuma ražošanu uz vienu materiālā sfērā nodarbināto. Saskaņā ar tā laika aplēsēm strādājošais vīrietis darbības vecumā ik gadus radīja vērtības par summu ~6000 rubļu. Tādējādi aptuveni var aprēķināt Afganistānas karā iesaistīto

neradītā kopprodukta apjomu (36000x6000) ~216 miljoni rubļu, kas pārrēķinot ASV dolāros pēc 1985.g. kursa sastāda (kur 1 ASV dolārs = 0,85 rbļ.) 254 milj. ASV dolāri.

Izstrādātais pētījums aptver 13 lappuses teksta. Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.2.8. „LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU SKAITS 1939.-1941.GADAM”, E.Vītoliņš, 2008.

PSRS totalitārā okupācijas režīma nodarīto seku novērtēšanai nozīmīga loma ir pēc iespējas precīzāku ziņu noskaidrošanai par Latvijas iedzīvotāju skaitu, izvietojumu un sastāvu pirms pirmās okupācijas - 1939.-1940.gadā, kā arī par izmaiņām pirmās padomju okupācijas gadā.

1935. gada 12.februārī notika pēdējā tautas skaitīšana pirms Latvijas okupācijas, kad valstī tika uztverti 1950502 pastāvīgie iedzīvotāji. Demogrāfisko procesu sezonālītes dēļ (gada sākumā parasti dzimstība ir nedaudz zemāka un mirstība augstāka) noapaļoti 1935. gada sākumā Latvijā tā laika valsts robežās bija 1950 tūkst. iedzīvotāju. Šo skaitli vajadzētu pieņemt kā bāzes lielumu tālākajiem iedzīvotāju skaita vērtējumiem.

1939. gada septembrī, kad Otrā pasaules kara sākumā Polijā iebruka Vācija un PSRS, Latvijā atradās 26 tūkst. uz sezonas un ilgākiem lauksaimniecības darbiem ieceļojošu cilvēku. Kara sākumā, bēgot no iespējamām padomju vai vācu represijām, Latvijā ieradās vēl apmēram 2 tūkst. Polijas pavalstniecības bēgļu - pārsvarā karavīri (1,6 tūkstoši) un arī 0,4 tūkst. civilpersonu. Lielāko daļu šo bēgļu padomju varas iestādes deportēja no Latvijas pēc tās okupācijas 1940. gadā vai pat nogalināja [5.].

Kad 1939.gada 23.augustā tika noslēgta Molotova-Ripentropa slepenā vienošanās, kuras rezultātā Latvija nonāca PSRS ietekmes sfērā, paktā tika paredzēta arī vācu tautības iedzīvotāju izceļošanu no Latvijas. Tā arī intensīvi sākās 1939.gada oktobrī un turpinājās līdz kara sākumam 1941.gada jūnijā. 1939.gada rudenī pirms izceļošanas Latvijā dzīvoja 60 tūkst vāciešu. Valsts arhīvā izpētītie materiāli liek secināt, ka uz Vāciju aizbraukušo skaits faktiski ir bijis lielāks nekā līdz šim statistiķu aprēķinos izmantotie skaitļi ir 60-65 tūkstoši.

Latvijas pirmā varmācīgā okupācija un iekļaušana PSRS 1940.gada vasarā izraisīja krasu pavērsienu Latvijas iedzīvotāju kustībā un sastāvā. Jau 1939.gada rudenī ienākušās PSRS armijas un arī ieceļojošo civilpersonu kontingenti bija prāvi, jo piemēram, 1940.gadā tikai vienā mēnesī - maijā piegādāto preču vērtība pārsniedza vienu miljonu latu. Arī ieobraukušo skaits no PSRS Latvijā bija liels, jo

PSRS Kara komisariāta 1940.gada 31.decembrī izsūtītā vēstule triju Baltijas republiku kara komisariātiem bija stingrs norādījums, ka nav pieļaujama armijas sastāvā esošo personu ģimenes locekļu stihiska ieceļošana Baltijā.

Tūlīt pēc Latvijas varmācīgās iekļaušanas PSRS sākās terors – politiskie aresti, deportācijas, nāves sodi. Lielākā Latvijas pilsoņu deportācija notika 1941. gada 14. jūnijā, bet Latvijas armijas virsnieku masveida arests - Litenē. Precīzi skaitļi nav zināmi, tomēr visbiežāk dažādos cietušo skaita vērtējumos minēts, ka PSRS varas orgānu terors 1940.-1941. gadā Latvijai radīja apmēram 35 tūkst. cilvēku zaudējumu.

Būtiski ir pēc iespējas precīzi novērtēt valsts iedzīvotāju skaitu 1939.gada augustā vai septembrī, tas ir laikā pirms vācu tautības iedzīvotāju aizceļošanas sākuma un pirmo PSRS karaspēka kontingentu ienākšanas. Vairāku pētījumā minētu iemeslu dēļ Latvijas iedzīvotāju skaits 1939. gada augusta beigās tā laika robežās būtu jāvērtē vismaz par 20 tūkstošiem lielāks – 2008 tūkst. cilvēku.

Ja izmanto 1935. gada tautas skaitīšanas un tikai iedzīvotāju dabiskās kustības datus, tad iedzīvotāju kopskaita un etniskā sastāva aprēķins 1939. un 1940.gada sākumam tā laika valsts robežās, neieskaitot migrāciju, ir sekojošs (tūkst. cilv.):

	Iedzīvotāju skaits 1935.g. 12.februārī	Dabiskā kustība 1935.-1938.g.	Iedzīvotāju skaits 1939.g. sākumā	Dabiskā kustība 1939.g.	Iedzīvotāju skaits 1940.g. sākumā
Visi iedzīvotāji	1950,5	+31,1	1981,6	+9,1	1990,7
Latvieši	1472,6	+20,0	1492,6	+6,4	1499,0
Krievi	206,5	+10,9	217,4	+2,6	220,0
Ebreji	93,5	+0,5	94,0	-0,1	93,9
Vācieši	62,1	-1,7	60,4	-0,3	60,1
Poļi	48,9	+1,3	50,2	+0,5	50,7
Lietuvieši	22,9	0,0	22,9	0,0	22,9
Citas tautības	44,0	+0,1	44,1	0,0	44,1

Svarīgi ir pēc iespējas precīzi novērtēt Latvijas iedzīvotāju skaitu pirms PSRS okupācijas sākuma - 1940. gada vasarā (17. jūnijā) vai brīdi, kad Latvija tika iekļauta PSRS sastāvā (5. augustā). Tad arī tika uzsāktas represijas. Saskaņā ar tā laika statistisko informāciju 1940. gadā dzīvi dzimušo skaits bija 37,5 tūkst. cilvēku, bet mirušo skaits – 30,4 tūkstoši. Tātad tai laikā iedzīvotāju dabiskā kustība gada laikā palielināja iedzīvotāju skaitu valstī par 7 tūkst. cilvēku. 1939.-1940. gadā notikušās vāciešu (arī latviešu un citu tautību) izceļošanas rezultātā Latvija zaudēja 65 tūkst cilvēku. Tātad, ja neņem vērā ziņas par lietuviešu, poļu un baltkrievu laukstrādnieku skaita izmaiņām 1939.-1940. gadā un PSRS okupācijas karaspēka ienākšanu pēc 1939. gada rudenī noslēgtās vienošanās, iespējams

aprēķināt Latvijas iedzīvotāju skaitu 1940. gada vasarā tā laika robežās: $2008 + 7 - 65 = 1950$ tūkst. cilvēku. Varam secināt, ka Latvijas pirmās okupācijas brīdī iedzīvotāju skaits bija tāds pat kā 1935. gadā. Tas bija pieaudzis iedzīvotāju pozitīvās dabiskās kustības un ārvalstu laukstrādnieku ieceļošanas rezultātā un līdzvērtīgi samazinājies, iedzīvotājiem aizceļojot uz Vāciju.

Aprēķinu galvenie rezultāti par iedzīvotāju kopskaitu pirmskara Latvijā tā laika robežās ir sekojošs (tūkst. cilvēku):

1935. gada janvārī	1950
1939. gada augustā	2008
1940. gada jūnijā	1950
1941. gada janvārī	1945*
1941. gada 22. jūnijā	1910*

*Neieskaitot PSRS armijas personālu un no PSRS iebraukušās civilpersonas.

Padomju laika publikācijās ir norādīts, ka 1939. gadā Latvijas iedzīvotāju skaits bija 1885 tūkstoši (bez Abrenes novada). Saskaņā ar 1935.gada tautas skaitīšanas datiem Abrenes novadā dzīvoja 44,5 tūkst. iedzīvotāju.

Izstrādātais pētījums aptver 10 lappuses teksta. Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.2.9. „INFORMĀCIJAS APKOPOŠANA PAR LATVIJAS VALSTS ZAUDĒJUMIEM, KAS RADUŠIES NODROŠINOT SOCIĀLĀS GARANTIJAS TIEM LATVIJAS IEDZĪVOTĀJIEM, KURI CIETUŠI PSRS POLITISKO REPRESIJU REZULTĀTĀ VAI VEICOT ČERNOBIĻAS ATOMELEKTROSTACIJAS AVĀRIJAS SEKU LIKVIDĀCIJAS DARBUS”, S.Krastiņa, 2008.

Pētījumā ir apkopota informācija un statistikas dati par papildus sociālajām garantijām politiski represētajām personām un Černobiļas AES avārijas seku likvidēšanas dalībniekiem, kā arī dati par speciālā pabalsta izmaksu Latvijas neatkarības procesā bojā gājušo personu bērniem laikposmā no 1991.- 2007.gadam. Pamatojoties uz apkopotajiem statistikas datiem, pētījumā aprēķināti izdevumi šo sociālo garantiju nodrošināšanai.

Lai kompensētu PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas režīma nodarīto kaitējumu Latvijas iedzīvotājiem, kuri bija politiski represēti vai kuri piedalījās Černobiļas atomelektrostacijas avārijas seku likvidēšanas darbos vai cietuši šīs avārijas rezultātā, kā arī Latvijas neatkarības atgūšanas procesā bojā gājušo personu bērniem, Latvijas valsts laikposmā no 1993-2007.gadam ir izlietojusi vismaz 150 miljonus Ls, t.i. katru gadu tiek izlietoti vidēji 10 miljoni Ls.

Apkopojot statistikas datus tika konstatēts, ka dati par sniegtajiem sociālajiem pakalpojumiem (pensijas, pabalsti) sākuma periodā pēc neatkarības atgūšanas (īpaši 1991.-1992.gadā) un atsevišķos pakalpojumu veidos arī vēlākā periodā (galvenokārt līdz 1996.gadam, kad Latvijā tika veikta sociālās drošības sistēmas reforma) ir diezgan neprecīzi un dažādās atskaitēs krasi atšķirīgi, vai šo datu vispār nav. Tāpēc šie dati netika iekļauti kopējos izdevumos.

Kopsavilkuma tabula par izlietoto finansējumu līdz 2007.gada 31.decembrim

Izdevumu pozīcija	Finansējums (tūkst. Ls)
Izdevumu daļa likumā „Par valsts pensijām” noteiktajiem atvieglojumiem politiski represētajām personām 1991.-2007.g.	104593,22
Pensiju pēc speciāliem lēmumiem izmaksas Černobiļas AES avārijas seku likvidēšanas dalībniekiem un viņu ģimenes locekļiem 1991.-1999.g.	9742,49
Citi regulāri izmaksājami sociālie pabalsti ČAES avārijas seku likvidēšanas dalībniekiem (1996.-1999.g.)	1116,9
ČAES seku likvidēšanas dalībniekiem un mirušo dalībnieku ģimenes locekļiem izmaksātās valsts pensijas un kaitējuma atlīdzības (valsts sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta izdevumi 2000.-2007.g)	24636,84
Kaitējuma atlīdzības un valsts sociālie pabalsti ČAES seku likvidēšanas dalībniekiem un mirušo dalībnieku ģimenes locekļiem (valsts pamatbudžeta izdevumi 2000.-2007.g.)	7920,00
Sociālās rehabilitācijas pakalpojumi politiski represēto personu rehabilitācijai	576,59
Izdevumi ČAES seku likvidēšanas dalībnieku un ČAES avārijas rezultātā cietušo personu rehabilitācijai	271,65
Speciālajam pabalstam Latvijas neatkarības atgūšanas procesā bojā gājušo personu bērniem izlietotie līdzekļi	42,20
Pavisam katra gada faktiskajās cenās	148899,89

Likuma “Par politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem” pārejas noteikumos ir iekļauts punkts, kas nosaka, ka starpvalstu sarunās ar Krievijas Federāciju un Vācijas Federatīvo Republiku, kā arī iesaistot ASV un Lielbritāniju kā Jaltas un Potsdamas konferences dalībvalstis, risina jautājumu par:

a) visu Latvijas Republikai un Latvijas pilsoņiem un pastāvīgajiem iedzīvotājiem nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu un visu no Latvijas izvesto arhīvu materiālu (arī Latvijas PSR Valsts drošības komitejas arhīvu materiālu) atdošanu atpakaļ Latvijas Republikai,

b) nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu citu valstu iedzīvotājiem, kuri komunistiskā un nacistiskā režīma represiju rezultātā nokļuvuši un turpina pastāvīgi dzīvot

Latvijā, šo jautājumu saskaņojot ar tām valstīm, no kurām minēto režīmu laikā tika pārvietoti vai pārvietojās šie iedzīvotāji.

Līdzīga norma ir iekļauta arī Černobiļas atomelektrostacijas avārijas seku likvidēšanas dalībnieku un Černobiļas atomelektrostacijas avārijas rezultātā cietušo personu sociālās aizsardzības likuma pārejas noteikumos. Tā nosaka, ka Ārlietu ministrija sarunās ar Krievijas Federāciju, Ukrainas Republiku un Baltkrievijas Republiku risina jautājumu par starpvalstu vienošanos par kompensācijām un sociālajām garantijām Černobiļas AES avārijas seku likvidēšanas dalībniekiem un Černobiļas AES avārijas rezultātā cietušajiem Latvijas iedzīvotājiem.

Tomēr līdz šim jautājums par nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu starpvalstu līmenī ar Krieviju nav atrisināts.

Izstrādātais pētījums aptver 33 lappuses teksta. Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.2.10. „LATVIJAS IEDZĪVOTĀJIEM RADĪTIE ZAUDĒJUMI, DIENĒJOT PSRS OKUPĀCIJAS ARMIJĀ”, E.Vītoliņš, 2009.

Šī pētījuma galvenais uzdevums bija iespējami novērtēt kopējo nelikumīgi PSRS karadienestā iesaukto Latvijas iedzīvotāju skaitu un dienestā pavadītā laika apjomus gandrīz 50 okupācijas gados. Lai gan PSRS politika un okupācijas nodarīto zaudējumu raksturs kopumā visās trijās Baltijas valstīs bija visai līdzīgs, tomēr šādi aprēķini līdz šim nevienā no tām nav veikti.

Situācijas raksturojums un metodoloģiskie jautājumi. Precīzākā metode aprēķinu veikšanai par aktīvajā karadienestā iesaukto skaitu un iesaukto kopējo armijas rindās pavadīto laiku būtu attiecīgu konkrētu ziņu iegūšana par dienestā iesaukto skaitu pa atsevišķiem gadiem un iegūto datu summēšana. Taču šāda iespēja nepastāv, jo ziņas par iesaukto kopskaitu bija slepenas un svarīgākā summārā informācija tika izvesta aiz Latvijas robežām. Šajā jautājumā Latvijā pieejamā informācija ir fragmentāra tikai pa atsevišķiem gadiem, apriņķiem vai rajoniem. Tāpēc aprēķinu veikšanai par karadienestā iesaukto skaitu tiek piedāvāta demogrāfisko aprēķinu metode, balstoties uz Latvijā dzīvojošo jaunu vīriešu vecuma struktūras datiem aprēķina gados.

Aprēķinos kā pamatinformācija par armijā iesaukto jauno vīriešu skaitu attiecīgajos padomju okupācijas gados (1946.-1991.) tiek izmantoti dažādu gadu tautas skaitīšanas rezultāti, tos perspektīvā pārbīdot par attiecīgi nodzīvoto gadu skaitu tā, lai varētu novērtēt iesaucamā vecuma vīriešu skaitu konkrētajā gadā. Tautas skaitīšanas Latvijā notika 1935., 1959., 1970., 1979., 1990. gadā. Diemžēl par laika posmu līdz 1959. gadam nav pietiekoši precīzu datu.

No pētījumā minētā iespējams novērtēt, ka PSRS varas iestādes 1941.-1945. gadā mobilizēja armijā apmēram 72 tūkstošus (15+57) Latvijas iedzīvotāju. PSRS armijā mobilizēto liktenis bija ļoti dažāds. Daļa karavīru krita kaujas laukā visai drīz pēc iesaukšanas, bet daļai dienests ieilga 4 un vairāk gadus. Ja pieņemam, ka vidēji dienests armijā ilga 2 gadus, tad kopā kara laikā armijā mobilizētie Latvijas iedzīvotāji ir pavadījuši PSRS armijas karadienestā $72 \times 2 = 144$ tūkst. cilvēkgadus.

Iesaukto skaita noteikšanai laikposmā no 1946. gada līdz 1958. gadam aprēķinos tiek izmantota 1943. gada iedzīvotāju uzskaitē. Saskaņā ar šīs uzskaites datiem 1943. gada februārī Latvijā bija 1803 tūkstoši iedzīvotāju [5.]. Tai skaitā uztverti 1445 tūkst. latviešu, 111 tūkst. krievu, 41 tūkst. baltkrievu, 11 tūkst. ukraiņu un 18 tūkst. vāciešu. Jāatzīst, ka uzskaitītais vācu tautības iedzīvotāju skaits salīdzinājumā ar pirmskara laiku līdz 1939. gadam (apmēram 60 tūkstošiem) ir neliels. Relatīvi mazs 1943. gadā ir bijis arī austrumslāvu tautību iedzīvotāju skaits, jo, kā zināms, to skaits Latvijā ļoti strauji pieauga pēckara gados.

Tabulā summēti aprēķinātie rezultāti par atsevišķiem laika periodiem - okupācijas armijā iesaukto skaits un karadienestā pavadītie gadi.

PSRS okupācijas armijā iesaukto skaits un karadienestā pavadītais laiks

Iesaukšanas laiks karadienestā	Karadienestā iesaukto skaits (tūkstošos cilvēku)	Karadienestā pavadītais laiks (tūkstoši cilvēkgadu)
1941-1945	72	144
1946-1958	135	418
1959-1967	112	347
1968-1969	25	52
1970-1978	126	264
1979-1989	159	335
Kopā 1941-1989	629	1560

Gandrīz visus 50 okupācijas gadus PSRS varas iestādes nelikumīgi iesaukušas aktīvajā karadienestā vairāk nekā 600 tūkstošus Latvijas iedzīvotāju. Dienestā pavadītais laiks pārsniedzis 1,5 miljonus cilvēkgadu. Taču nepārtraukti visus okupācijas gadus Latvijas iedzīvotāju nelikumīga mobilizācija PSRS armijā radīja arī ļoti lielus netiešos un morālos zaudējumus.

Izstrādātais pētījums aptver 9 lappuses teksta. Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.2.11. „PSRS OKUPĀCIJAS RADĪTĀS ILGLAIKA DEMOGRĀFISKĀS UN SOCIĀLĀS SEKAS LATVIJĀ”, P.Eglīte, 2009.

Pētījuma mērķis – apzināt padomju okupācijas izraisīto demogrāfisko, sociālo un morālo ilglaika seku veidus un izpausmes, kā arī iespējas skaitliski raksturot šīs sekas un noteikt izdevumu apjomu to pārvarēšanai.

Šai nolūkā ir izvēlēti un formulēti kritēriji 3 dažādo veidu seku nodalīšanai.

Par piemērotākiem atzīti norišu raksturošanai pielietojamie statistikas rādītāji, kas atbilstu pētījamo parādību dabai: *demogrāfiskajām* – iedzīvotāju skaits to grupās pēc dzimuma, vecuma, tautības, dzīvesvietas un tā pārmaiņas dabiskās kustības un migrācijas gaitā; *sociālajām* – iedzīvotāju sociālā sastāva pēc izglītības un nodarbošanās, kā arī to labklājības līmeņa raksturojumi; *morālajām* – cilvēku un to atsevišķo darbības veidu biežuma rādītāji, kas raksturo lielākas vai mazākas cilvēku daļas tādu vai citādu attieksmi pret ģimeni, dzīvību, valsts un citu cilvēku īpašumu, sabiedrisko darbību.

Pētījuma mērķim atbilstoši bija tikai tie statistikas rādītāji, kas izmantoti kā pirms okupācijas, tā tās laikā un pēc tās, kas ļautu izsekot pārmaiņām pietiekami ilgā laikposmā, lai salīdzinātu norises atšķirīgos vēsturiskos apstākļos. Tā kā pilnīgākās ziņas par iedzīvotājiem tiek iegūtas tautas skaitīšanās, to vai tuvāko gadu dati meklēti arī par sociālām un morālām parādībām. Tāpat bija nepieciešams salīdzinājums ar norisēm kādā okupāciju nepiedzīvojušā valstī. Par tādu izvēlēta Somija, kam ir daudz kopēju iezīmju ar Latviju, tās vēsturi un iedzīvotāju raksturojumiem pirms Otrā pasaules kara.

Iespējas atrast skaitliskas vērtības visiem par darba mērķim nozīmīgiem uzskatāmiem rādītājiem visā pētījamā laikposmā gan izrādījās ierobežotas, jo par vairākiem no tiem dati agrākajos gados nav vākti vai arī to gradācija par valstīm daļēji atšķiras. Tāpat dažādos gados publicēto datu vērtības nedaudz atšķīrās vēlāko precizējumu un metodikas pārmaiņu dēļ. Visi savāktie parādību skaitliskie raksturojumi apkopoti tabulā. Atlasīto rādītāju piemērotības novērtējumam veikta vairāku nozaru ekspertu aptauja.

Metodiskās pieejas izstrāde un raksturīgāko skaitlisko datu sakopojums kalpoja par pamatu pētījamo norišu cēloņu izsekošanai un to tālākās attīstības izvērtējumam.

Taču daudzu būtisku sociālo un morālo parādību raksturojumu statistikā vispār nav un nemēdz būt, bet socioloģiskie pētījumi, kas varētu sniegt ieskatu to pārmaiņās dažādu apstākļu ietekmē, nav tikuši atkārtoti veikti zīmīgākos laikposmos. Tāpēc pētījumā plaši izmantoti okupācijas laika un sekojošo gadu laikā gūtie novērojumi un loģiskā analīze uz daudzveidīgās informācijas pamata.

Sadaļā par pētījumā aplūkojamo un līdz šim maz pētīto padomju okupācijas seku rašanās cēloņiem uzrādītas totalitārajam režīmam raksturīgās darbības un indivīdu rīcības ierobežojumi, kas izraisījuši kādas noteiktas sekas. To starpā: veiktās represijas, teritorijas kolonizācija, ar resursiem nesaistītā industrializācija, fizisko un informatīvo sakaru ierobežojums ar ārvalstīm, cenzūra, politizētas mācību programmas, vienpartijas valstiskā sistēma, privātās uzņēmējdarbības aizliegums u.c. To iespaidā deformēts ataudzei būtiskais iedzīvotāju dzimuma un vecuma sastāvs, informētība par tautas agrākajiem sasniegumiem un norisēm ārpus PSRS, pilsoniskās aktivitātes metodēm, kā arī attieksme pret dzīvību, veselību, personību, īpašumu, ģimeni ar visām tā sekām, vāji izveidojusies svešvalodu prasme.

Vairumā gadījumu katrai varas izrīcībai radušās vairāku veidu sekas: sociālās vai morālās tālaika notikumu gaitā novedušas pie demogrāfiskām vai otrādi – demogrāfiskie zaudējumi izraisījuši kādas sociālas norises vai attieksmes maiņu. Turklāt vairāki okupācijas apstākļi nereti sekmēja līdzīgu seku rašanos. Tāpēc sadaļā par okupācijas seku paredzamo ilgstamību un to pārvarēšanas iespējām tās aplūkotas ne pa varas darbību, bet pašu seku veidiem.

Izvērtējot okupācijas izraisītās un vēl gadu desmitiem pēc tās izbeigšanās izjūtamās demogrāfiskās, sociālās un morālās sekas saistībā ar konkrētiem totalitārā režīma apstākļos veidojušajiem uzvedības modeļiem, pētījumā izdarīti secinājumi par atsevišķu, īpaši demogrāfisko seku izžušanu paaudžu maiņas gaitā vai sociālo un morālo pārvarēšanas iespējām, valsts mērogā īstenojot tam domātus ģimenes atbalsta, mājokļu stāvokļa un vides uzlabošanas pasākumus, kā arī informatīvas un izglītojošas programmas, ieskaitot izglītības satura pilnveidi. Šādu programmu izstrādē pretēji okupācijas režīma praksei būtu plaši iesaistāmas visas iedzīvotāju grupas, iepriekš rīkojot publiskas diskusijas par okupācijas ilglaika seku dažādību, ilgstamību un novēršamību ar valsts ieguldījumu un/vai katra indivīda situācijai atbilstošu uzvedību.

Izstrādātais pētījums aptver 55 lappuses teksta. Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.3. PĒTĪJUMI PAR ZAUDĒJUMIEM VIDES JOMĀ

2.3.1. „PSRS OKUPĀCIJAS REŽĪMA LATVIJAS VIDEI NODARĪTIE ZAUDĒJUMI”, SIA „Vides projekti”, 2006.

Aprēķināt kaitējumu, kas nodarīts videi PSRS okupācijas laikā var, ņemot vērā Latvijas likumdošanu, tās reglamentējošo aktu prasības, kā arī ņemot vērā pieejamo informāciju par vēsturiskā piesārņojuma esamību. Ir iespējams izmantot divas metodiskās pieejas:

- aprēķināt izdevumus, kas ir nepieciešami vides atveseļošanai;
- aprēķināt soda sankciju apjomu par nelikumīgo (nesankcionēto) piesārņojošo vielu ievadīšanu vidē.

Šīs aprēķinu metodikas tika izmantotas mūsu darbā. Tomēr priekšrocības ir kaitējuma aprēķināšanas metodikai, jo tā pamatojas uz vides atveseļošanas (sanācijas) izdevumu aprēķiniem, tās pamatā ir konkrētie piesārņojuma izpētes materiāli (akreditētu laboratoriju analīzes) un sanācijas izdevumu aprēķinu rezultāti: 4 objekti ir pozitīvi novērtēti ar JASPERS programmas ietvaros Eiropas Investīciju bankas (EIB) piesaistīto ekspertu slēdzieniem. Šajā gadījumā EIB ekspertu slēdzieni ir ļoti būtiski, jo tiek risināta ES fondu finansējuma piesaistes iespējamība un līdz ar to akceptēta nepieciešamā finansējuma aprēķinu metodika. Aprēķināt sekundārā kaitējuma lielumus nebija mūsu darba uzdevums un ir ārpus mūsu kompetences.

Lai aprēķinātu kaitējumu videi tās piesārņošanas rezultātā, izmantota sekojoša informācija:

- piesārņoto un potenciāli piesārņoto vietu datu bāze;
- operacionālā programma sanācijas pasākumiem 2007.-2013. gada plānošanas periodā, kura izstrādāta ES fondu finansējuma piesaistei;
- visbīstamāko vietu sanācijas darbu TEPi, kuri sagatavoti ERAF un Kohēzijas fondu finansējumu saņemšanai;
- informācija, kas iegūta sagatavojot un realizējot reģionālus un lokālus projektus, kuri vērsti uz vides piesārņojuma likvidāciju.

Lai padarītu zemāk veikto aprēķinu rezultātus par labāk uztveramiem, piesārņotās vietas tika grupētas pēc piesārņojuma veidiem, kas savukārt bija nepieciešams, ņemot vērā izmantotās aprēķinu metodikas.

Veco (vēsturisko) piesārņojumu ir iespējams noteikt instrumentāli, izmantojot Latvijā pieejamo laboratoriju potenciālu, vides sastāvdaļām, kur ierobežotās migrācijas un vājās pašattīrīšanās dēļ tas ir akumulējies. Līdz ar to aprēķiniem ir juridisks pamats. Pie tādām vides sastāvdaļām pieder pazemes ūdeņi un grunts (ar ūdeņi piesātinātā un nepiesātinātā zonā). Aprēķināt

kaitējumu, kas nodarīts virszemes ūdeņiem (iekšzemes un jūras) pēc autoru domām ir problemātiski, jo:

- to laiku ūdens piesārņojums pašattīršanās ceļā ir degradējies, t.sk. arī nogulsņējies;
- pārpalikušajā piesārņojumā praktiski nav iespējams izdalīt „vēsturisko” daļu un jāņem vērā tas, ka tomēr piesārņojošās darbības tiek turpinātas arī tagad.

Secinājumi pēc paveiktā pētījuma:

1. Zaudējumi aprēķināti 46 teritorijām. Par zaudējumu aprēķinu pamatu ir ņemti pētījumu rezultāti šajās teritorijās. Ņemot vērā to, ka piesārņojums ilgstošu laiku saglabājas, galvenokārt, gruntīs un gruntsūdeņos, minēto vides sastāvdaļu piesārņojumu var noteikt instrumentāli un tam ir nodrošināts juridisks pamatojums.
2. Ir 46 lielākās teritorijas ar bīstamāko piesārņojumu. Pārējās piesārņotās un potenciāli piesārņotās vietas ir izkaisītas pa visu Latvijas teritoriju un to kaitējuma apjoms ir turpmāk jāizvērtē
3. Kaitējuma pamatmetodoloģija šajā darba etapā balstās uz izdevumu aprēķinu sanācības un rekultivācijas darbiem piesārņotajās teritorijās līdz līmenim, kas prasīts Latvijas normatīvajos aktos.
4. Virszemes ūdeņiem un nogulsnēm (iekšzemes un jūras) nodarīto kaitējumu aprēķiniem, mūsaprāt, nav pietiekošas informācijas. Pirmkārt, tas attiecas uz problēmu kā atšķirt “vēsturisku” piesārņojumu no jaunveidotā, otrkārt, nepieciešams ņemt vērā to, ka virszemes ūdeņos pateicoties skābekļa, slāpekļa un fosfora esamībai pašattīršanās procesu rezultātā organiskās vielas ir degradētas, treškārt, grūti prognozēt piesārņojošo vielu migrācijas ceļus, t.i. atrast, kur to pārpalikums ir akumulējies. Tas varētu būt liels zinātniski pētnieciskais darbs, kura rezultāti kļūtu par lielu diskusiju un strīdu iemeslu.
5. Kopējā aprēķinātā zaudējumu summa ir 99,49 milj. Ls. Ņemot vērā to, ka aprēķini veikti galvenokārt, izmantojot 2005. gada izejmateriālus un ņemot vērā inflācijas ietekmi zaudējumu summa ir 119,39 milj. Ls. Zaudējumu summa tiks precizēta nākošajā darba etapā, jo tiks papildus aprēķināti pazemes ūdeņu sanācības līmeņi, ņemot vērā jaunās topošās ES pazemes ūdeņu direktīvas prasības.
6. Pašlaik (2006.gadā) valstī atkritumu apsaimniekošanas jomā tiek gatavoti un realizēti lieli projekti, kuru rezultātā tiks iegūta informācija, ko būs iespējams izmantot vēsturiskā kaitējuma aprēķiniem.

Izstrādātais pētījums ir uz 62 A4 formāta lapām, ietverot vienu attēlu (manā eksemplārā nebija pievienots, 58 tabulas un vienu krāsainu karti mērogā 1:1 200 000 ‘‘Piesārņoto un potenciāli piesārņoto vietu izvietojums pa pazemes ūdens objektiem. Šajā apjomā ietilpst arī ievads vienas lapas apjomā, nodaļa IV Secinājumi, ar 7 uz vienas lapas izdarītajiem secinājumiem, izmantotās literatūras saraksts uz divām lapām ar 16 uzskaitītajiem avotiem.

2.3.2. ‘‘PSRS OKUPĀCIJAS REŽĪMA LATVIJAS VIDEI NODARĪTO ZAUDĒJUMU APRĒĶINĀŠANA’’, SIA ‘‘Vides projekti’’ 2007.

Pētījuma rezultātā aprēķināts kaitējums, kas nodarīts videi PSRS okupācijas režīma laikā Latvijas teritorijā 1940.-1990.gados, izmantojot likmes par nelikumīgu (nesaskaņoto) piesārņojošo vielu ievadīšanu vidē, kuras ir noteiktas likumā ‘‘Par dabas resursu nodokli’’ un pakārtotos normatīvajos aktos, vai veicot aprēķinus izmaksām, kas ir nepieciešamas, lai veiktu sanācijas pasākumus un nodrošinātu vides kvalitāti atbilstoši LR normatīvajiem aktiem:

1. I grupas - piesārņotajām vietām (Inčukalna gudrons, Olaine toksisko atkritumu izgāztuve, Liepājas kara osta, Jelgavas toksisko atkritumu izgāztuve) tika izdarīti labojumi atbilstoši recenzenta ieteikumiem un šīs grupas nodarītie kaitējumi videi sastāda **50 492 968 Ls.**
2. II grupā no jauna veikti aprēķini par zaudējumiem, kas radušies bijušo kolhozu un citu uzņēmumu darbības rezultātā ar naftas produktiem degvielas noliktavās, mehāniskajās darbnīcās, katlu mājās. Veiktie papildus pētījumi ļāva transponēt aprēķinus uz lielāku skaitu objektu. Šie zaudējumi sastāda 72 884 350 latī. Kopējie zaudējumi šai grupai (I un II et.) ir **100 756 365 Ls**
3. III grupa – sadzīves atkritumu izgāztuves, apkopotī zaudējumi, kas radušies rekultivējot pilsētu un pagastu izgāztuves. Šeit aprēķināti arī zaudējumi, kas radušies no gruntsūdens piesārņojuma 4 vecajās izgāztuvēs(Deglava, Kleistu, Bukaišu, ‘‘Kūdra’’) un arī monitoringa izdevumi tajās, kā arī zaudējumi , kas radušies piesārņojot gruntsūdeņus citās sadzīves atkritumu izgāztuvēs, tajā skaitā lielākajā Latvijas izgāztuvē ‘‘Getliņi’’. Kopējie zaudējumi par atkritumu izgāztuvēm ir **67 532 205 Ls.**
4. Aprēķināti zaudējumi par atsevišķiem militārajiem objektiem, par kuru radīto piesārņojumu iegūta informācija. Vairākos objektos nav ziņu par piesārņojuma līmeni, kaut gan zināms, ka varētu būt naftas produktu, raķešu degvielas piesārņojums – Embūte, Zeltiņi, Pentsils, Mārciena u.c. Šiem salīdzinoši lielajiem poligoniem nav veikta izpēte, bet noteiktas tikai pieņemtās analogiskās izmaksas būvgružu novākšanai. Kopējie aprēķinātie zaudējumi ir **133 173 352 Ls.**

5. Iepriekšējā etapā tika veikti zaudējumu aprēķini, kas radušies no pesticīdu noliktavām. Šajā sadaļā nekādi pārrēķini netika veikti. Kopējā zaudējumu summa ir **3 569 276 Ls.**
6. Kopējie videi nodarītie zaudējumi iegūstami summējot 1.-5.punktos minētās summas Ls:

$$50\ 492\ 968 + 100\ 756\ 365 + 67\ 532\ 205 + 133\ 163\ 352 + 3\ 569\ 276 = \underline{\underline{355\ 514\ 166}}$$

Secinājumi

1. Kopumā projekta I un II etapā zaudējumu aprēķini veikti par 656 teritorijām. Šīs ir piesārņotās un daļa arī potenciāli piesārņotās (nav izpētītas) teritorijas.
2. Pirmajā etapā aprēķināti zaudējumi 46 lielākām bīstami piesārņotām teritorijām. Otrajā etapā, ņemot vērā ekspertu ieteikumus, teritorijām, kur trūkst precīzi dati, vai, kas reģistrētas datu bāzē kā potenciāli piesārņotas, izmantoti pieņēmumi balstoties uz pieredzi.
3. Aprēķināti zaudējumi arī mazām teritorijām, piemēram, degvielas uzpildes stacijām, noteikti neizpētītu teritoriju izpētes un monitoringa izmaksas.
4. Kopējie aprēķinātie videi nodarītie zaudējumi ir vairāk nekā **355,5 milj. Ls.**
5. Zaudējumos nav iekļautas lielo rūpnīcu teritorijas, kuru grunts un gruntsūdens daudzviet ir piesārņots, jo trūkst pilnīgas informācijas. Šīs teritorijas reģistrētas datu bāzē kā „potenciāli piesārņotas”.
6. Nepilnīgi varētu izrādīties arī zaudējumi par bijušajām militārajām teritorijām, par kurām trūkst izpētes datu.
7. Vēl pastāv kaitējuma veids pazemes ūdeņiem, kas nav ietverts pētījumā, tie ir pamestie ūdensapgādes urbumi, kas nav tamponēti (likvidēti) - pie vecām fermām, darbnīcām un citur, nelikvidētie struktūrģeoloģijas kartēšanas urbumi un izpētes urbumi. Caur šādiem urbumiem pastāv iespēja virszemes ūdeņiem nonākt tieši pazemes ūdens horizontā. To likvidēšana prasa daudz līdzekļu, bet, pirmkārt, jau nepieciešams tos visus apzināt.

Pētījumā apkopotā kopējā PSRS okupācijas laikā Latvijas videi nodarīto zaudējumu kopsumma **355,5 miljoni latu** kā indikatīvs lielums var tikt piemērota šajā aprēķinu tuvinājuma etapā, jo pamatā atspoguļo labi strukturētu nodaļu sistematizētu izvērtējumu atbilstoši pieejamiem datiem (projektu rezultātiem, indikatīviem vērtējumiem, ekspertu secinājumiem utt), jo labāku datu nav un tādas nevar iegūt tik īsā laikā. Tomēr plānoto sanācijas darbu veikšanai Pētījumā jau apkopotajos objektos pietiekami garā laika posmā (līdz 2013.-2015.gadam) reāli būs nepieciešami vismaz 500 miljoni Ls.

Izstrādātais pētījums aptver uz 182 A4 formāta lapām, ar pielikumiem uz 36 lapām ar urbumu izvietojuma shēmām, urbumu apraksti un testēšanas pārskati.

2.3.3. „PSRS OKUPĀCIJAS REŽĪMA LATVIJAS VIDEI NODARĪTO ZAUDĒJUMU NOVĒRTĒŠANAS METODIKAS IZSTRĀDE” R.Bebris, 2007.

Pētījuma galvenais mērķis bija sagatavot instrumentus, kas ļautu metodiski pārskatīt un papildināt jau apkopotos datus par PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarītajiem zaudējumiem, tai skaitā paplašinot un precizējot SIA “Vides projekti” 2006. gadā veikto pētījumu “PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarītie zaudējumi”, lai izstrādātu metodiku turpmākam darbam vides zaudējumu noteikšanā.

SIA “Vides projekti” 2006. gadā veiktajā pētījumā ietvertā informācija ir visplašākais minēto jautājumu spektra apskats, tomēr tā nav viendabīga un neatbilst nedz straujajam cenu pieaugumiem būvniecības sektorā pēdējos gados, nedz soda sankciju aprēķina pieejai par vidē novadīto piesārņojuma apjomu. Pētījumā arī atsevišķi sektori ir apskatīti nepietiekami plaši un detalizēti (piemēram, atkritumu apsaimniekošana), pamatojoties uz to, ka tehniskā līmenī nav iespējams atšķirt piesārņojuma apjomu pēc politiskās atbildības. Līdz ar to radās nepieciešamība izstrādāt šādu metodiskas ievirzes darbu, kas palīdzētu zinātniskās un tehniskās informācijas apkopotājiem un analizētājiem šo informāciju metodiski pamatoti sagrupēt, lai noteiktu PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarītos zaudējumus. Arī vides sanācijas projektos parasti nav paredzēts panākt pilnīgu vides sakopšanu, jo tieši piesārņojuma pēdējo 10-20% sanācijas izmaksas bieži pat pārsniedz visa galvenā piesārņojuma apjoma sanācijas izmaksas, kā rezultātā iepriekš sagatavoto projektu apkopošana dot ievērojami zemākas summas un tās neatbilst kopīgā piesārņojuma apjoma sanācijas izmaksām. Kopējos zaudējumus var raksturot ar sankciju apjomu, kādas par piesārņojuma novadīšanu noteiktas likumā “Dabas resursu nodokļa likums” (DRN), tā 21. pantā un likuma pielikumos. Tomēr šādu aprēķinu veikšanai jābalstās uz metodiski apkopotu aprēķinu pieredzi saistībā ar praksē veiktiem aprēķiniem. Arī lai veiktu agrāk sastādītu projektu izmaksu pārrēķinus atbilstoši reālajām šodienas tirgus cenām, piemērojot pārrēķina koeficientus, nepieciešama metodiska un vienota pieeja. Minētie jautājumi pirmo reizi risināti šajā metodikā un izdarītie secinājumi var tikt piemēroti, gan metodiski apkopojot Latvijas videi PSRS okupācijas laikā nodarītos zaudējumus pa sektoriem, gan nosakot šo zaudējumu apjomu, gan precizējot šo zaudējumu izmaksas atbilstoši reālajām būvniecības sektora cenām.

Darbs sastāv no četrām daļām: 1.Ievads, 2.Methodisko jautājumu apskats, 3.Secinājumi un priekšlikumi, 4.Pielikumi.

Ievadā izvērtēti jau pieejamie materiāli attiecībā uz vides sektoram nodarītajiem zaudējumiem, tai skaitā citās valstīs veiktie pētījumi. Izvērtējot juridiskos aspektus, secināts, ka PSRS okupācija ne tikai pārtrauca Latvijas

likumdošanas normu pielietojumu, bet klaji ignorēja savus spēkā esošos regulējumus attiecībā uz vidi, strādājošo veselību, dabas resursu izmantošanu.

Metodisko jautājumu apskats ietver vides sektoram nodarīto zaudējumu izvērtēšanu pa sektoriem, piesārņoto vietu grupēšanu pēc sanācijas metodēm, projektu kategoriju izvērtēšanu. Šī Metodika visupirms paredzēta SIA "Vides Projekti" 2006. gada Pētījuma sekmīgai papildināšanai un tā izmaksu precizēšanai līdz 2007. gada beigām, līdz ar to jebkura iepriekš pielietotās atlases būtiska izmaiņa liegtu jau šogad nonākt pie gala rezultāta, vismaz jau iepriekš apskatītajās piesārņojuma kategorijās. Bez tam Pētījumā izmantotā pieeja – apvienot teritorijas un objektus ar vienādu piesārņojumu, neizdalot, vai tas radies armijas, rūpniecības, komunālās saimniecības vai kolektivizētās lauksaimniecības darbības rezultātā, no praktiskā viedokļa ir visefektīvākais risinājums. Šāda pieeja ļauj apvienot līdzīga rakstura izpētes darbus un sagatavot vienlaicīgi projektus vairāku objektu sanācijai (līdzīgi paketēs tiek veikta neatbilstošo sadzīves atkritumu izgāztuvju izpēte, sanācijas projektēšana, finansu piesaiste, darbu izpildes konkursu sagatavošana un rīkošana un darbu veikšanas uzraudzība un kontrole). Dota Metodika SIA "Vides projekti" Pētījumā ievietoto izmaksu pārrēķinam/salīdzināšanai ar DRN noteikto sankciju piemērošanu, kas parāda, ka pēc šādas metodes veiktais zaudējumu apjoms ir ievērojami lielāks, nekā daudzos sanācijas projektos līdz šim ietvertās/norādītās summas, kam ir pamatojums šo projektu nepilnības un apzināti samazinātie mērķi – lai iekļautos reāli pieejamajās finansu līnijās. Izvērtējot okupācijas rezultātā nodarītos zaudējumus, šāda pieeja nevar tikt izmantota – zaudējuma lielumam būtu jāatbilst kopīgajam zaudējumam, nevis tā daļai. Dota arī Metodika SIA "Vides projekti" Pētījumā ievietoto projektu izmaksu pārrēķinam atbilstoši inflācijai būvniecības sektorā un vides projektu jomā, šīs izmaksas pieaug gan pa gadiem, gan atkarībā no projekta realizācijas reģionā, jo Pierīgā vai Latvijas lielākajās pilsētās būvniecības izmaksas pieaug straujāk.

Katras nodaļas (6-8) un apakšnodaļu noslēgumā doti secinājumi par šo nodaļu vai konkrēti aprēķina piemēri. 9.nodaļā "Metodika SIA "Vides projekti" Pētījumā neietverto vides sektora jautājumu izvērtēšanai" apskatīti jautājumi, kurus varētu apzināt un apkopot tuvākajā laikā, lai noteiktu kopīgos PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarītos zaudējumus. 10. nodaļā "Metodika ar vides sektoru robežojošo blakussektoru jautājumu izvērtēšanai" apskatīti blakussektori, kuros varētu apzināt un nākotnē apkopot PSRS okupācijas režīma Latvijas videi/blakussektoram nodarītos zaudējumus.

Izvērtējot pieredzi, kas gūta veicot Novērtējumu 2006. gadā veiktajam SIA "Vides Projekti" Pētījumam "PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarītie zaudējumi", kā arī informāciju un pieredzi, kura gūta darbā pie šīs Metodikas, izdarīti sekojoši secinājumi un priekšlikumi, kuri apkopoti vairākās lielākās grupās:

- 1) Jautājumi, kas saistīti ar PSRS okupācijas laikā Latvijai nodarītajiem zaudējumiem kopumā;
- 2) Jautājumi, kas saistīti ar Vides sektoru vispār un Pētījuma lomu;
- 3) Pētījuma uzlabošanas un padziļināšanas iespējas 2007.g.
- 4) Iespējamie papildus darbi, kurus var veikt samērā ātri;
- 5) Jautājumi, kas saistīti ar papildus finansējuma nepieciešamību vides sektora zaudējumu segšanai;
- 6) Nepieciešamie papildus pētījumi.

Tomēr galvenie secinājumi un priekšlikumi ir sekojoši:

- SIA "Vides projekti" 2006.gadā veiktais pētījums "PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarītie zaudējumi" pēc sava apjoma, satura un izdarītajiem secinājumiem pamatā atspoguļo lielākos vides sektoram nodarītos zaudējumus;
- Pētījumā galvenais princips, dalīt piesārņotās vietas atbilstoši piesārņojuma raksturam un sanācijas tehnoloģijām ir labs un iespējams, ka piemērojams arī citās nozarēs, izvērtējot zaudējumus un plānojot to novēršanas pasākumus;
- Tomēr gandrīz visos sektoros/nodaļās Pētījumā (vai kādā līdzīgā apkopojošā dokumentā) jāveic precizēšana;
- Nav pietiekami atspoguļota Pētījuma mijiedarbība/saskarsme ar blakus sektoriem, piemēram, vide un enerģētika, vide un lauksaimniecība, vide un transports utt.
- SIA "Vides projekti" 2006.gadā veiktajā Pētījumā 2007.g. jāietver pilns atkritumu apsaimniekošanas sektora zaudējumu atspoguļojums, ievērojot sektora lielo inerci.

Attiecībā par Pētījumā ietverto izmaksu precizēšanu atbilstoši būvniecības līgumcenu pieaugumam Latvijā, kas atspoguļots metodikā, kā arī zaudējumu aprēķina pārrēķiniem atbilstoši DRN sankcijām, jāsecina, ka tas varētu būt atsevišķs darbs, kas sekotu SIA "Vides projekti" 2007.gadā veiktajiem papildinājumiem.

Pētījums šobrīd aprobežojas ar PSRS okupācijas laikā vidē ievērojamās koncentrācijās un apjomos akumulētā piesārņojuma izvērtēšanu visvairāk pētītajos objektos. Pētījums neietver pat atsauces uz blakus efektiem – ietekmi uz cilvēka veselību, lauksaimniecību, infrastruktūras neatbilstību šodienas Latvijas pilsētu un lauku attīstībai, tirgus ekonomikas apstākļos nepielietojamu vai kavējošu infrastruktūru, bet kas vēl svarīgāk – dabas aizsardzībai (augiem, dzīvniekiem, īpaši aizsargājamiem augiem un dzīvniekiem) un Latvijas ainavai nodarītos zaudējumus. Šādi pētījumi varētu tikt veikti jau tuvākajā laikā, tomēr tiem nepieciešama citāda Metodika.

Daļā "D. Pielikumi" Metodikai pievienota informācija par slēgto izgāztuvju sanāciju, jo SIA "Vides projekti" 2006.gadā veiktajā Pētījumā šī nodaļa nebija izstrādāta pilnīgi. D.Pielikums dod iespēju detalizētāk atspoguļot pielikumā dotos objektus.

Pētījums izstrādāts uz 35 A4 lapām, tas ietver 5 tabulas un vienu pielikumu. Darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.3.4. „PRIEKŠLIKUMU IZSTRĀDĀŠANA PAR TURPMĀKO DARBU PSRS NODARĪTO VIDES ZAUDĒJUMU APRĒĶINĀŠANAI” R.Bebris, 2008.

Pētījuma uzdevums bija izstrādāt priekšlikumus un sniegt par tiem cik iespējams (ekonomiski un juridiski) pamatotus priekšlikumus par tālāko pētījumu un aprēķinu veikšanu papildus norādītajām videi nodarīto zaudējumu kategorijām:

1. Daugavas HES kaskādes pamatbūvju un plūdu aizsardzības būvju videi nodarītie zaudējumi;
2. Zaudējumi lielo rūpnīcu teritorijās, tai skaitā augsnes un gruntsūdeņu piesārņojums;
3. Zaudējumi saistībā ar pazemes ūdeņu piesārņojuma risku un to piesārņojumu, iegūstot kritiskus ūdens daudzumus un neapsaimniekojot urbumus;
4. Priekšlikumi par pārējām kategorijām, kurās iespējams pamatot videi nodarītos zaudējumus.

Secinājumi:

1. Pētījuma noslēgumā radies secinājums, ka nepieciešams stiprināt normatīvi tiesisko pamatojumu vides sektorā nodarīto zaudējumu kvalificēšanas jomā, veicot padziļinātu pētījumu vairākiem vides piesārņojuma sektoriem, lai precizētu tos normatīvos dokumentus, kuri bija spēkā lēmumu pieņemšanas laikā, un izvērtētu konkrētus no šiem normatīvajiem aktiem (sadaļām, pantiem, punktiem) izrietošus pienākumus un saistības.
2. Izvirzīts priekšlikums par SIA „Vides Projekti” 2007.gada atskaitē un citos materiālos apkopoto vides sektora zaudējumu sistematizēšanu, sakārtojot visus datus excel formātā objekta līmenī.
3. Daugavas HES kaskādes pamatbūvju un plūdu aizsardzības būvju videi nodarīto zaudējumu noteikšanā, nosakot Zaudējumus lielo rūpnīcu teritorijās, nosakot Zaudējumus saistībā ar pazemes ūdeņu piesārņojuma risku un to piesārņojumu,

iegūstot kritisku ūdens daudzumu un neapsaimniekojot urbumus, šo zaudējumu apjomu var skaidri definēt un izdalīt atsevišķi no iespējamiem ieguvumiem, bet lai precizētu šo zaudējumu apjomus, nepieciešami papildus izpētes darbi.

4. Izpildot visus 1.-3.punktā minētos pasākumus, tiks iegūta pilnīga un visu aptveroša, juridiski pamatota un sakārtota PSRS okupācijas periodā Latvijas videi nodarīto zaudējumu aina, kā arī šos zaudējumu kopīgais apjoms formā, kura būs ērti pārskatāma, tālāk labojama, precizējama un automātiski summējama.

Pētījums izstrādāts uz 38 A4 lapām, darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.3.5. „BIJUŠĀS PSRS UN 90-TOS GADOS KRIEVIJAS BRUŅOTO SPĒKU KARASPĒKA DAĻU DARBĪBAS REZULTĀTĀ LATVIJAS TERITORIJĀ UN EKONOMISKAJĀ ZONĀ BALTIJAS JŪRĀ NODARĪTĀ KAITĒJUMA NOTEIKŠANA”, SIA „Vides projekti”, 2008.

1. Pētījuma ietvaros tika apzināts PSRS militāro objektu izvietojums Latvijas teritorijā un to darbības sfēra.

2. Iepriekš izpētīto militāro objektu saraksts papildināts ar objektiem, kuros 2008. gadā pēc Aizsardzības ministrijas pasūtījuma pētījumus veica Valsts SIA „Vides projekti”. No jauna izpētītas 6 teritorijas. Stiprs grunts un gruntsūdens piesārņojums ar naftas produktiem ir patreizējā AM valdījumā esošajā teritorijā Rīgā, Čiekurkalna 7 šķērslīnijā 9, kur ilgstoši bija atradusies degvielas uzpildes stacija armijas vajadzībām. Ievērojami līdzekļi nepieciešami Ventspils rajona Vārves pagasta „Čalas” teritorijas sanācijai

Kopējie zaudējumi šajās 6 teritorijās ir **171 740 Ls.**

3. Salīdzinot apzināto objektu sarakstu ar militārajiem objektiem, kuri iekļauti Valsts piesārņoto un potenciāli piesārņoto objektu reģistrā, definēti tie objekti, kuri iepriekš reģistrā nav bijuši iekļauti. Līdz ar to ir sagatavots to objektu saraksts, kuros ir nepieciešams veikt papildus pētījumus, lai noteiktu to bīstamību. Lai noteiktu šo objektu piesārņotības pakāpi, nepieciešams veikt izpēti katrā no tiem, kopējās izmaksas ir **54 000 Ls.**

4. Izpētīta bijusī karaspēka daļa Rīgas rajona „Birzniekos” un aprēķināti tās sanācijai nepieciešamie līdzekļi - **974 000 Ls**, bet bijušās PSRS raķešu bāzes Taujāni radītie zaudējumi noteikti **959 000 Ls.**

5. Apzinātie armijas vajadzībām izņemtie derīgie izrakteņi ir:

Smilts	2 000 000 m ³
Dolomīts	31 138 120 m ³

Zaudējumi aprēķināti, ņemot vērā minimālās tirgus cenas, ir **159 690 600 Ls.**

6. Lai novērtētu videi nodarīto kaitējumu Latvijas ostu akvatorijās un Baltijas jūrā pie Latvijas krastiem, tika analizēti Latvijas Valsts arhīvā esošie materiāli un jau veiktie pētījumi sākot no 1993. gada (SIA „Balt – Ost – Ģeo” un Valsts SIA „Vides projekti”). Pamatojoties uz minēto informāciju, aprēķinā iekļautas izmaksas:

- par piesārņoto nogulumu bagarēšanu un deponēšanu:

Bolderājas osta	2 982 000 Ls
Liepājas karaosta	12 346 303 Ls (iekļauts iepriekšējos aprēķinos,

- par ostu akvatoriju attīrīšanu no nogrimušajiem kuģiem:

Rīga	300 000 Ls
Liepāja	1 000 000 Ls

- par nogulumu piesārņošanu: **5 180 000 Ls.**

Kopējais Baltijas kara flotes radītais kaitējums ir **21 808 303 Ls.** (ar Liepājas karostas sanācijas izmaksām, kas uzrādīta jau tabulā 1.1.)

7. Apmēram 40 000 tonnu ķīmisko ieroču bija nogremdēti Baltijas jūrā pēc Otrā Pasaules kara. Pēc speciālistu uzskaitījuma jūras dibenā atrodas 13 000 tonnu kaujas ķīmisko ieroču. Netālu no Liepājas ir nogremdēti kuģi ar ķīmiskajiem ieročiem un sprāgstvielām. Lādiņu iznīcināšanas izmaksas ir atkarīgas no to veida un atšķiras par 3 līdz 4 kārtām. Ir aprēķinātas vidējās izmaksas. Lai likvidētu kara sekas un neitralizētu jūrā noglabātos ieročus nepieciešami **308,0 milj. latu.** (bez kapitālieguldījumiem).

8. Katru gadu Latvijas teritorijā atrod un neitralizē vidēji 4500 sprādzienbīstamos priekšmetus, kas zemē nonākuši I un II pasaules kara laikā un arī pēc kara, armijas poligonos. Visvairāk tos atrod Kurzemē, kā arī bijušās munīcijas noliktavas teritorijā Rīgas rajona Cekulē. Katru gadu sprādzienbīstamo priekšmetu neitralizēšanai iztērē ~ 90 tūkst. Ls, neskaitot karavīru algas, apmācību un tml. Valsts pastāvēšanas 15 gados šim mērķim iztērēti **1 350 000 Ls.**

Zaudējumu aprēķinu kopsavilkums bijušajos militārajos objektos:

Nr.	Zaudējumu veidi	Zaudējumi, Ls.
1.	2006.-2007. aprēķināto zaudējumu kopsumma militārajos objektos	145 590 929
2.	Papildus aprēķinātie zaudējumi AM valdījuma objektos	171 740

3.	Zaudējumi raķešu bāzēs „Birznieki” un „Taujāni”	1 933 000
4.	Potenciāli piesārņoto vietu izpētes izmaksas	54 000
5.	Zaudējumi par izlietotajiem derīgajiem izrakteņiem	159 690 600
6.	Zaudējumi ostām (bez Liepājas karaostas sanācijas)	9 462 000
Kopā:		316 902 269

Videi nodarītais kaitējums bijušajos PSRS militārajos objektos ir aprēķināts 316,9 milj. Ls.

Šis ir tikai PSRS militārajos objektos izpētītais kaitējums, t.i. juridiski pierādāmais, kas aprēķināts visos darbu etapos no 2006.-2008. gadam. Šeit nav pieskaitīti 7. un 8.punktā noteiktie zaudējumi, kur jau iztērētie (neitralizējot kara atstātos sprādzienbīstamos priekšmetus) un vēl nepieciešamie aptuvenie līdzekļi Baltijas jūrā noglabāto ieroču neitralizācijai (bez kapitālieguldījumiem) ir 309,35 milj. Ls.

Noteiktie kopējie zaudējumi visos militārajos objektos ir **626,25 milj. Ls.**

Pētījums izstrādāts uz 126 A4 lapām, darbs iesniegts 2 eksemplāros papīra izdrukā, kā arī elektroniskā formātā.

2.3.6. „PSRS OKUPĀCIJAS REŽĪMA LATVIJAS VIDEI NODARĪTO ZAUDĒJUMU APKOPOJUMA DATU BĀZES IZVEIDE” R.Bebris, 2009.

Atbilstoši pētījuma mērķim ir izstrādāta dinamiska datu bāze, kura ļauj vislabāk uzglabāt un atjaunot tajā ietvertu informāciju, saskaņojot to ar visiem vides sektorā veiktajiem pētījumiem un sanācijas darbu tehnoloģijām un izmaksu izmaiņām. Bez tam datu bāzei attiecībā uz katru objektu nepārprotami ļauj secināt, vai tā izmaksas balstās tikai uz orientējoša piesārņojuma izvērtējumu, vai runa iet par izpēti un projektu, vai tajā ir ietverti jau paveiktie sanācijas darbi un to precizētās reālās izmaksas.

Datu bāze sastāv no speciāli izveidotām EXCELL tabulām (lapām), kuras ievietotas atbilstošā burtnīcā, piedāvājot katrai piesārņoto vietu grupējuma kategorijai atsevišķu specifisku EXCELL lapu. Kopējo izmaksu summēšanai jāizveido šim darbam atbilstoša noslēguma lapa, kurā varētu viegli ietvert dažādus mainīgus ekonomiskus koeficientus - inflāciju, darba sadārdzināšanos vai palētināšanos, PVN izmaiņas, kā arī ieviest nepieciešamos labojumus atbilstoši starptautiskajai praksei utt. Līdz ar to šādas tabulas un noslēguma tabula nākotnē

varētu tikt precizētas jau bez sanācijas speciālistu ekspertu pieaicināšanas, to varētu veikt finansisti vai ekonomisti, precizējot šo materiālu atbilstoši dinamiskajām izmaiņām sektorā un aktualizējot pirms diskusijām ar PSRS atbildības par Latvijas videi nodarītajiem zaudējumiem okupācijas laikā pārmantotāju, sagatavojot tos diskusijām starptautiskā tiesā, vai precizējot šo jautājumu attiecībā uz Eiropas Komisijai iesniedzamiem vēsturisko piesārņoto vietu sanācijas projektiem. Jāatzīmē, ka tieši šīs diskusijas ar Eiropas Komisiju var būt ļoti nozīmīgas, jo Latvijā PSRS okupācijas laikā uzkrātais vides vēsturiskais piesārņojums nav vispārīga un raksturīga vidējās Eiropas Kopienas dalībvalsts problēma, kādēļ pašreiz izmantojamā Eiropas Kopienas vides politika un tās finanšu instrumenti nav piemēroti šādu objektu sanācijai. Tomēr šī datu bāze varētu būt pamatojums ES finanšu instrumentu labākai piemērošanai vēsturiskā PSRS okupācijas laikā radītā piesārņojuma sanācijai, izmantojot šim nolūkam piemērotus finanšu instrumentus.

Darbam pievienota instrukcija (vadlīnijas) katras minētās datu bāzes EXCELL lapas aizpildīšanai atbilstoši piesārņoto objektu apkopojuma specifikai, kā arī katras lapas aizpildīšanas paraugi atsevišķiem reprezentatīviem piemēriem izvēlētiem piesārņotajiem objektiem. Līdzīgi izveidota arī instrukcija kopaprēķina veikšanai un tā precizēšanai. Datu bāzes aizpildīšanu tālāk kā atsevišķu darbu (vai šī darba tiešu turpinājumu) veic piesārņoto objektu izvērtēšanas eksperti, izmantojot jau veiktos pētījumus. Šādas datu bāzes pilnīga aizpildīšana, atkārtoti izvērtējot katru piesārņoto objektu, vēlreiz precizējot katras izmaksu pozīcijas noteikšanas līmeni, ir liela apjoma darbs, kurš prasa ievērojamas zināšanas minētajos jautājumos un to dinamikā. Tomēr šis darbs ir vairāk nekā nepieciešams, jo iespējamās neprecizitātes aprēķinos (vai pēcmonitorings ir ietverts projektā, vai PVN ir ietverts, vai ņemtas vērā būvniecības reālās izmaksas, vai projekts sasniedz vides sanācijas mērķus utt, šobrīd neļauj sarakstos ietvertos objektus viennozīmīgi salīdzināt, kā arī pēc orientējoša vērtējuma **nespēj detalizēti pamatot kopīgo zaudējumu summu vairāk nekā 100 miljonu Ls** apjomā, kas šķiet vairāk nekā pamatoti, lai datu bāzes aizpildīšanai, to precizējot katra objekta līmenī, izdotu vēl papildus vairākus tūkstošus latu jau tuvākajā laikā.

Izvērtējot 2006.gadā veikto Pētījumu, kurš balstījās uz 786 objektu zaudējumu izvērtēšanu, kopīgais zaudējumu aprēķins sasniedza **355,871 miljonus latu**, kas ir tikai indikatīvs lielums, jo atbilst pieejamiem un apkopotiem datiem ar dažādu līmeņu precizitāti, arī PVN sanācijas aprēķinos ne vienmēr ir ietverts. 2007.gadā inflācija būvniecības sektorā sasniedza savu apogeju, līdz ar to šo pašu objektu sanācijas izmaksas šajā periodā varētu sasniegt pat 500 miljonus Ls, tomēr esošais datu izklāsts un summējums neļauj veikt zaudējumu apjomu aktualizāciju atbilstoši jaunām cenām. 2009.gadā samazinājās būvniecības tirgus un arī sanācijas projektu realizācijas izmaksas sāka krist, tomēr ne tik strauji, kā izmaksas

vispārīgajā būvniecībā, jo sanācijas darbos pielietojamās specifiskās tehnoloģijas un iekārtas neatspoguļo Latvijas tirgus izmaiņas.

Tikai 2008.gadā Komisijas uzdevumā tika nopietni izvērtēti PSRS armijas un jūras kara flotes radītie zaudējumi Latvijas teritorijā, kuri, neieskaitot jau izmantotos līdzekļus neitralizējot kara atstātos sprādzienbīstamos priekšmetus un vēl nepieciešamos līdzekļus Baltijas jūrā noglabāto ieroču neitralizācijai, sasniedz 309,35 miljonus Ls, bet ieskaitot pēdējos, par 626,25 miljonus Ls. **Līdz ar to ir pamats uzskatīt, ka kopīgie PSRS okupācijas nodarītie zaudējumi Latvijas videi ir vairāk nekā 1 miljards Ls**, bet šī kopsomma ir tikai indikatīvs lielums, jo atbilst pieejamiem un apkopotiem datiem ar dažādu līmeņu precizitāti (jau realizētu projektu rezultātiem, daļējas vai nepilnīgas izpētes materiāliem, indikatīviem un salīdzinošiem vērtējumiem, ekspertu secinājumiem utt). Tomēr jākonstatē, ka nepilnības aprēķinos gala rezultātā noved pie būtiskām atšķirībām sanācijas kopizmaksās, kas var svārstīties **vairāk nekā 100 miljonu Ls apmērā!**

Pētījumos ietvertos datus varēs sakopot sekojošās ailēs, kuras tālāk varētu gan summēt, gan pārrēķināt, gan no tām atrast dažādus raksturojošos vai arī vidējos lielumus, gan lai izvēlētos ekonomiski efektīvākos risinājumus, gan lai varētu veikt dažādus apkopojumus un izdarīt secinājumus:

- 1) objekta atrašanās vieta un Nr, kura tagad jāprecizē saskaņā ar AT reformu;
- 2) dati, kuri raksturo izpētes vai darbu veikšanas stadiju: realizēta sanācija, ir projekts, ir izpētes dati, ir eksperta vērtējums, piesārņojums un izmaksas noteikti pēc analogiem;
- 3) dati, kuri tālā jāapkopo: piesārņotās un ietekmētās platības – ha, m³, tonnas utt;
- 4) dati, kuri tālāk jāapkopo, bet ir mainīgi: izmaksas LVL, izmaksas EUR, ietver vai neietver PVN, ar vai bez inflācijas, projekta aplēses vai līgumcena utt;
- 5) raksturojošie dati, kuri raksturo piesārņojuma intensitāti, vai sanācijas izmaksas: piesārņojums uz ha, piesārņojums uz m³, izmaksas uz ha, izmaksas uz m³ utt. Šis dati galvenokārt būtu jāapkopo EXCELL datu bāzes tabulās pa piesārņoto objektu kategorijām.

Lai izveidotu pārskatāmu datu bāzi, objekti sagrupēti ar kopīgām pazīmēm:

- īpaši piesārņotas teritorijas
- ar naftas produktiem piesārņotas teritorijas
- ar pesticīdiem piesārņotas teritorijas
- sadzīves atkritumu izgāztuves
- militārais piesārņojums
- izmantotie Latvijas dabas resursi
- pārējie piesārņotie objekti/nodarītie kaitējumi,

EXCELL datu bāze visefektīvāk kalpos tādā gadījumā, ja vismaz reizi ceturksnī tiks pārskatītas - aktualizētas visas EXCELL datu lapas objektu līmenī.

Darba noslēgumā izdarīti sekojoši secinājumi:

1. Regulāra EXCELL datu bāzes aizpildīšana ļaus vislabāk uzglabāt, summēt un atjaunot tajā ietverto informāciju par visiem vides sektorā veiktajiem pētījumiem un tajos noteiktajiem PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarītiem zaudējumiem.

2. Šādas datu bāzes pilnīga aizpildīšana, atkārtoti izvērtējot katru piesārņoto objektu, vēlreiz precizējot katras izmaksu pozīcijas noteikšanas līmeni, ir liela apjoma darbs, kurš prasa ievērojamas zināšanas minētajos jautājumos un to dinamikā. Tomēr šis darbs ir vairāk nekā nepieciešams, jo samazina neprecizitātes datu pielietošanā par vairāk nekā 100 miljoniem Ls!

3. EXCELL datu bāzes aizpildīšana jāveic precizējot un ievietojot atbilstoši piesārņoto vietu grupēšanas kategorijām izveidotās EXCELL datu lapas, izmantojot šim nolūkam SIA „Vides Projekti” 2006.-2008.gados veiktajos Pētījumos ietvertos datus un citus pieejamus materiālus. EXCELL datu lapu sākotnējo aizpildīšanu (6.1.-6.7.) var veikt tikai sadarbībā ar SIA „Vides Projekti” piesārņojuma ekspertiem.

4. Kopīgā aprēķina EXCELL datu lapa ir izveidota maksimāli vienkārša un pārskatāma. Tā paredzēta tālākai ekonomistu un finansistu lietošanai sarunu vai tiesas procesa laikā ar vainīgo PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarīto zaudējumu nodarīšanā vai ar iespējamo šo zaudējumu atlīdzinātāju.

5. Aizpildot EXCELL datu bāzes datu lapas, kuras izveidotas atbilstoši piesārņoto vietu grupēšanas kategorijām, jānosaka salīdzinošie ekonomiskie vai piesārņojuma slodzes rādītāji (izmaksas uz vienu/ha, izmaksas uz vienu/t utt.).

6. EXCELL datu bāze būtu jāaktualizē vismaz reizi ceturksnī, pārskatot visas EXCELL datu lapas objektu līmenī, ievadot tajās operatīvi pēdējo informāciju.

7. Pašas EXCELL datu bāzes aizpildīšana ir atsevišķs darbs. Tomēr nozīmīgs jautājums izveidotās datu bāzes atrašanās vieta, tās uzturēšana un aktualizēšana.

8. Lai datus par PSRS zaudējumu apkopošanu vides sektorā nodrošinātu pret pazušanu un nodrošinātu to aktualizāciju, būtu jānosaka par atbildīgo kādu no ministrijām, šajā gadījumā Vides ministriju vai Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministriju.

9. Tikai aizpildot EXCELL datu bāzes datu lapas un apkopojot Kopīgo EXCELL datu lapu, radīsies pārskats par trūkstošajiem datiem objektu līmenī un veikto aprēķinu precizitāti, līdz ar to noskaidrosies nepieciešamo izpētes darbu apjoms, projektēšanas darbu apjoms un sanācijas darbu apjoms, kas nepieciešams, lai pilnībā apzinātos PSRS okupācijas laikā nodarītos zaudējumus Latvijas videi. Protams, oponenti uzsvērtu nepieciešamību šos PSRS okupācijas laikā nodarītos

zaudējumus aprēķinus pabeigt pēc iespējas ātrākā laikā un iesniegt prasību Krievijas Federācijai par zaudējumu kompensāciju. Tomēr skatoties uz Eiropas Kopienas finanšu instrumentu piesaistes iespējām vēsturisko piesārņoto vietu sanācijai, šādi papildus darbi zaudējumu precizēšanai ir vairāk nekā nozīmīgi. Jau tagad ir skaidrs, ka laikā no 2007.-2013. izdalītais Eiropas Kopienas finansējums ir vairāk nekā nepietiekams pat tikai īpaši piesārņoto vietu sanācijas veikšanai, tādēļ jau tagad jāpamato nepieciešamība pēc Eiropas Kopienas finansējuma vēsturiskā ar PSRS okupāciju saistītā piesārņojuma likvidācijai 2014.-2020.gadam.

Pētījums izstrādāts 21 lapas teksta un 7 EXCELL datu lapām, kuru rezultāti sasummēti astotajā EXCELL datu lapā ar nosaukumu „Kopīgā aprēķinu EXCELL datu lapa. Darbs iesniegts pasūtītājam divos eksemplāros papīra formātā un vienā eksemplārā disketes formā. Šajā disketes formā ietvertās EXCELL datu lapas ir arī gatava EXCELL datu bāzes formā, kurā atbilstoši pievienotajiem lapu aizpildīšanas piemēriem iespējams pārskatāmi ievietot ekonomisko un finanšu informāciju par visiem vairāk nekā tūkstoš izvērtētajiem objektiem pētījumos par PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarītajiem zaudējumiem.

Ziņojums pieejams MK mājas lapā pēc adreses:

<http://www.mk.gov.lv/lv/vk/starpinstitutijas-sanaksmes-komisijas/komisija-psrs-okupācijas-rezima/>

R.Pazdere,
29521934, 67431524